

ทัศนะของโซเวียตและจีนว่าด้วย การปฏิวัติและสังคมนิยม :

ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับปัญหาในการวิเคราะห์เชิงพัฒนาการ
และการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง*

บิล บรูกเกอร์** เขียน
จิริติ ตังศภัทย์ แปลและเรียบเรียง

เช่นเดียวกับความนึกสำคัญ ๆ อื่น ๆ ทางปรัชญาสังคม ความคิดเกี่ยวกับ “การปฏิวัติ” และ “สังคมนิยม” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันมากมาย บทความนี้มีจุดประสงค์ที่จะสำรวจความหมายทั้งหมดที่มีอยู่ หรือเสนอความหมายใหม่แก่ประการใด หากเพียงต้องการชี้ให้เห็นว่า นับแต่ทศวรรษที่ 1930 เป็นต้นมา การพิจารณาแนวคิดเกี่ยวกับ “สังคมนิยม” ในสหภาพโซเวียตส่วนใหญ่เป็นการพิจารณาโครงสร้าง (synchrony) และได้กลายเป็นการสร้างแบบจำลองของสังคมนิยมเพื่อนำมาใช้เป็นเกณฑ์วัดความเป็นจริงในสหภาพโซเวียต บทความนี้จะเสนอข้อถกเถียงเกี่ยวกับแบบจำลองดังกล่าว 3 แบบ สตาลินเป็นผู้เสนอแบบจำลองแบบแรก เมื่อปี ค.ศ. 1936¹ ซึ่งได้ถูกทรอศกวีพาทษวิจารณ์อย่างรุนแรงในหนังสือชื่อ “การปฏิวัติที่ถูกทรยศ” (The Revolution Betrayed)² แบบจำลองแบบที่สองได้รับการนำเสนอในที่ประชุมสมัชชาครั้งที่ 22 ของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต³ และตกเป็นเป้าของการโจมตีอย่างดุเดือดในเอกสารของพรรคคอมมิวนิสต์จีน “ว่าด้วยคอมมิวนิสต์จอมปลอมของกुरुสซอฟและบทเรียนทางประวัติศาสตร์” (1964)⁴ แบบจำลองที่สาม ซึ่งก็คือ “สังคมนิยมก้าวหน้า” (advanced socialism)⁵ เป็นผลผลิตของทศวรรษที่ 1970 และได้มีการวิจารณ์กันอย่างประปรายเท่านั้น บทความนี้จะพยายามโต้แย้งว่า การวิพากษ์วิจารณ์เท่าที่ผ่านมามีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการทำลายแนวการเข้าถึงปัญหาในรูปของการสร้างแบบจำลอง ปัญหาในเชิงพัฒนาการดูเหมือนจะยังมีคมอยู่มาก ทั้ง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการสร้างทฤษฎีใด ๆ เพื่ออธิบายการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมนิยมได้อย่าง

* Soviet and Chinese Views on Revolution and Socialism : Some Thoughts on the Problems of Diachrony and Synchrony.

ตีพิมพ์ใน *Journal of Contemporary Asia*, Vol. 11 No. 3 1981, pp. 311-332

บทความของบทความนี้จะปรากฏในหนังสือเรื่อง *Continuous Revolution* ซึ่ง C. Young เป็นบรรณาธิการ

** Bill Brugger ศาสตราจารย์ทางรัฐศาสตร์ ประจำ Flinders University of South Australia.

เหมาะสม ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 *เฮมาเจอซุง* ได้ริเริ่มพิจารณาองค์ประกอบเชิงพัฒนาการบ้างเหมือนกัน ในรูปของทฤษฎีว่าด้วยความขัดแย้งทางสังคม นอกจากนี้ ในราวค.ศ.ทศวรรษที่ 1970 *เฮมาเจอซุง* และ *จางซุนเซียว* ก็ได้พยายามพิจารณาปัญหาการเปลี่ยนแปลงของ "สิทธิแบบกึ่งนิยม" ว่าเป็นพื้นฐานของการคลี่คลายของสังคมนิยม ถึงแม้ว่า การมองปัญหาดังกล่าวจะเป็นความก้าวหน้าไปอีกระดับหนึ่งเมื่อเปรียบกับวิธีคิดของ *โซเวียต* ก็ตาม แต่ก็ไม่อาจค้นผลจากข้อจำกัดของการมองปัญหาในรูปการสร้างแบบจำลองสิ่งที่ขาดไปก็คือ การพิจารณาถึงสาระอันเป็นแก่นแท้ของทุนนิยม และสังคมนิยม ทว่าการมองปัญหาแบบนี้กลับตอกใจตีว่าเป็นการออกนอกเส้นทางแบบจิกนียม เมื่อเทียบกับแนวทางวิเคราะห์แบบมาร์กซ์—เลนินที่เคร่งครัด อย่างไรก็ตาม หากไม่มีการวิเคราะห์ให้ถึงแก่นแท้แล้ว ก็จะเป็นการยากยิ่งที่จะมีทักษะที่แจ่มชัดว่า สังคมใดคลี่คลายไปอย่างไร และถ้าทักษะต่อการคลี่คลายของสังคมไม่ชัดเจนแล้ว ก็คงจะเป็นเรื่องยากเย็นแสนเข็ญที่จะสร้างทฤษฎีว่าด้วยการปฏิวัติในฐานะที่เป็นกระบวนการทางเศรษฐกิจการเมือง และคงจะยากยิ่งลำบากขึ้นอีกที่จะมีทักษะที่ต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับปัญหา "การฟื้นฟูของระบบทุนนิยม" ในประเทศสังคมนิยม

แนวทฤษฎีทั่วไป

เกือบจะตลอดชีวิต *มาร์กซ์* คุ้นชินกับวลีคำว่า "สังคมนิยม" อยู่มากที่สุด เพราะคำว่า "สังคมนิยม" นั้นมีความหมายเฉพาะเช่น "สังคมนิยมเพื่อฝัน" ที่เฟื่องฟูอยู่ในทศวรรษของทศวรรษที่ 19 อย่างไรก็ตาม ภายหลังเหตุการณ์คอมมิวนแห่งปารีสในปี 1871 ผู้ที่นิยมมาร์กซ์ได้กล่าวถึง "สังคมนิยม" ในแง่ของ "ขั้นตอนแรกของการไปสู่สังคมคอมมิวนิสต์" ซึ่ง *มาร์กซ์* เขียนไว้ใน "ข้อวิพากษ์นโยบายแห่งโกธา" (1876)⁶ ในระยะต่อมา พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตได้อธิบายความหมายนี้เป็นทางการโดยยึดข้อขัดแย้งของเลนินในผลงานเรื่อง "รัฐและการปฏิวัติ" เป็นหลัก⁷ สำหรับผู้นิยมมาร์กซ์—เลนิน นั้น คำว่า "สังคมนิยม" มีความหมายครอบคลุมกว้างขวาง แต่ก็มักจะอยู่ในขอบเขตของแนวคิดเกี่ยวกับ "วิถีการผลิต"

โดยส่วนใหญ่แล้ว "วิถีการผลิต" มักจะถูกมองว่าเป็นแบบจำลองอันหนึ่งซึ่งสร้างขึ้นในนิภาพของผู้วิเคราะห์ ทำนองเดียวกับ "รูปแบบอุดมคติ" (ideal type) ของ *แมกซ์ เวเบอร์* รูปแบบอุดมคติ ก็คือ "การสังเคราะห์ปรากฏการณ์อันเป็นรูปธรรมต่าง ๆ ซึ่งหลากหลายและมีลักษณะเฉพาะอันจะพบเห็นได้มากบ้างน้อยบ้าง หรือบางครั้งก็ไม่พบเลย โดยที่การสังเคราะห์ดังกล่าวเป็นไปตามทักษะของผู้สังเกตการณ์ภายนอกที่จะเลือกเน้นคุณสมบัติบางประการมากกว่าคุณสมบัติอื่น ๆ แล้วประมวลขึ้นเป็นข้อสรุปเชิงวิเคราะห์ที่มีเอกภาพ"⁸ ผู้นิยมมาร์กซ์ส่วนมากมักจะโจมตีสังคมศาสตร์ของ *เวเบอร์* ว่า สามารถเสนอได้เพียงทักษะอันเป็นอัตวิสัยเกี่ยวกับองค์ประกอบพื้นฐานของแบบจำลองแบบใดแบบหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจาก *เวเบอร์* มองสังคมโดยเริ่มที่วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับ ความเข้าใจ

(Verstehen) ยิ่งกว่านั้น การประมวลคุณสมบัติต่าง ๆ โดยเลือกสรรจากสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ในความเป็นจริงนั้น เป็นการศึกษาศาสตร์แห่งสังคม จากประวัติศาสตร์อันเป็นสิ่งซึ่งไม่อาจยอมรับได้ อย่างไรก็ดี ถึงแม้ผู้นิยมการวิเคราะห์ของมาร์กซ์ จะวิพากษ์วิจารณ์เวเบอร์ดังที่กล่าวมาก็ตาม แต่หลายคนกลับสร้างสิ่งซึ่งคล้ายคลึงกับ “รูปแบบอุดมคติ” ของเวเบอร์เสียเอง และบางคนก็ถึงกับปฏิเสธ ความสำคัญของประวัติศาสตร์เลยทีเดียว⁹

ในฐานะแบบจำลอง “วิถีการผลิต” มีองค์ประกอบ 2 ส่วน กล่าวคือ “พลังการผลิต” และ “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” พลังการผลิต (ซึ่งก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ) ประกอบด้วยกิจกรรมทางด้านการผลิตของมนุษย์ สิ่งซึ่งเป็นเป้าหมายของกิจกรรมดังกล่าว เครื่องมือ เครื่องมือทางการผลิต ตลอดจนวิถีทางต่าง ๆ ที่องค์ประกอบทั้งสามนี้เกี่ยวข้องประสมประสานกัน (อาทิเช่น การร่วมมือ การประสานงาน) ส่วนความสัมพันธ์ทางการผลิต (ซึ่งก็คือรูปแบบและวิถีทางในการเป็นเจ้าของแรงงานส่วนเกิน รวมทั้งรูปแบบของการแบ่งสรรทางสังคมที่เป็นผลตามมา) เป็นผลทางสังคมของการประสมประสานกันขององค์ประกอบต่าง ๆ ของ “พลังการผลิต” ในแง่ “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” อาจแบ่งย่อยได้เป็น 4 ส่วน ได้แก่ โครงสร้างของความสัมพันธ์ทางกรรมสิทธิ์ ซึ่งจะกำหนดว่าแรงงานส่วนเกินจะเกิดขึ้นในรูปของมูลค่าส่วนเกินหรือไม่ ส่วนที่สองก็คือการแบ่งแยกทางชนชั้น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นผลสืบเนื่องมาจากโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางกรรมสิทธิ์ และในระบบทุนนิยมแบ่งออกเป็นชน

ชั้นที่เป็นเจ้าของมูลค่าส่วนเกินกับชนชั้นที่ถูกขูดรีด มูลค่าส่วนเกินส่วนที่สามได้แก่ โครงสร้างทางชนชั้นอันเป็นผลสืบเนื่องจากการแบ่งงานในแง่เทคนิคซึ่งถูกกำหนด “พลังการผลิต” อีกข้อหนึ่ง และส่วนสุดท้าย ได้แก่ ผลกระทบของการแจกแจงผลผลิตของสังคมที่มีต่อการผลิต¹⁰

การจัดประเภทดังกล่าวข้างต้นไม่ชวนให้โต้แย้งมากนัก หากทว่า จะเริ่มเป็นปัญหา เมื่อเราต้องการพิจารณาว่า “พลังการผลิต” เกี่ยวโยงกับความสัมพันธ์ทางการผลิตอย่างไร ตามปกติมักจะได้รับคำตอบว่า พลังการผลิตกำหนดความสัมพันธ์ทางการผลิต ทว่าเห็นจะมีแต่ผู้ที่เชื่อในการกำหนดโดยปัจจัยทางเทคนิคอย่างหยาบ ๆ ที่สุดเท่านั้น ที่จะเชื่อว่า “พลังการผลิต” แบบหนึ่งแบบใดเป็นเงื่อนไขจำเป็นและเพียงพอที่จะก่อให้เกิด “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” แบบหนึ่งก็แน่นอน ถ้าหากเหตุผลเพียงหยาบ ๆ เท่านั้นไม่เป็นที่น่าพอใจและไม่อาจยอมรับได้ ก็จะต้องกำหนดจำเพาะเจาะจงลงไปว่า มีค่านี้อะไรเป็นเครื่องวัดความเป็นเหตุเป็นผลที่เชื่อมโยงกันนี้ และถ้าเป็นเช่นนั้น ก็อาจดูใจมึนค้ำว่าเป็นการกำหนดโดยอัตวิสัย ท่านองที่เวเบอร์เคยถูกวิพากษ์วิจารณ์มาแล้ว

นั่น ถ้าเรามีแนวโน้มจะเช่นล่าประวัติศาสตร์ให้หมดสิ้นไปจากการวิเคราะห์สังคมดังเช่นบารวีฮินเดส (Barry Hindess) แล้ว ก็คงจะทักสินใจกลับหัวเป็นหางเสีย และตอบว่า ความจริง “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” ต่างหากที่เป็นตัวกำหนด¹¹ เพราะฉะนั้น การต่อสู้ทางชนชั้นจึงมีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง แต่เราก็ต้องอธิบายให้ได้ว่า การต่อสู้ทางชนชั้นนั้นก่อตัวขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางโครงสร้างอย่างไร และก็ต้องกลับมาสู่ปัญหาว่าจะ

อธิบายบทบาทที่สำคัญของ “พลังการผลิต” ใต้อะไร บางที เราอาจจะพยายามชี้ให้ชัดว่า “ระดับ” โคนั้นเป็นตัวกำหนดโดยให้ “ระดับเศรษฐกิจ” เป็นตัวกำหนดในที่สุดตามแบบอัลทุสแซร์ (Althusser)¹² ดังเช่นงานของ นิคอส ปูลองซาส (Nicos Poulantzas) ซึ่งจะเคอะเขินแล้ว เคอะเขินแล้วว่า เศรษฐกิจมีบทบาทเป็นตัวกำหนดที่สำคัญที่สุดเมื่อวิเคราะห์ไปจนถึงที่สุด ถึงแม้ว่าในทางปฏิบัติแล้ว ในวิธีการผลิตบางแบบ “ระดับ” อื่นอาจจะเป็นตัวกำหนดหลักก็ได้ วิธีการผลิตในสายการของปูลองซาสไม่ได้เป็นอย่างอื่น นอกเหนือไปจากรายการคุณสมบัติต่าง ๆ ซึ่งเป็นเกณฑ์ให้เราประเมินความสัมพันธ์ทางสังคมอันเป็นรูปธรรมว่าก่อให้เกิดชนชั้นอย่างไร วิธีการผลิตแต่ละแบบนี้ประกอบด้วย วิธีการผลิตมากกว่าหนึ่งแบบและ “ผลกระทบ” (pertinent effects) ของ วิธีการผลิตที่ซ่อนเร้นอยู่ที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งอาจแยกวิเคราะห์ได้นี้เอง ที่นำไปสู่การก่อรูปของชนชั้น วิธีการผลิตแต่ละแบบแตกต่างกันตรงที่มีแบบแผนของการกำหนดหลักที่แตกต่างกัน ดังนั้นวิธีการผลิตแบบทุกถิ่นๆ มี “ระดับอุตสาหกรรม” เป็นตัวกำหนดหลัก วิธีการผลิตแบบทุนนิยม ที่ยังคงรูปแบบทุนนิยมแข่งขันมี “ระดับเศรษฐกิจ” เป็นตัวกำหนดหลัก ในขณะที่ทุนนิยมผูกขาดจะมี “ระดับการเมือง” เป็นตัวกำหนดหลัก

อันที่จริง การวิเคราะห์ของปูลองซาสไม่ใคร่จะแตกต่างจากการวิเคราะห์ของแมกซ์ เวเบอร์เท่าไรนัก เวเบอร์รวบรวมลักษณะทางเศรษฐกิจ การเมืองและอุตสาหกรรม ซึ่งประมวลขึ้นเป็น “รูปแบบอุดมคติ” ในสังคมหนึ่ง ๆ รูปแบบอุดมคติ ที่แตก

ต่างกันแต่ดำรงอยู่ร่วมกัน และความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบอุดมคติต่าง ๆ นี้เอง เป็นตัวกำหนดว่าเป็นสังคมแบบใด ประเภทของอำนาจประเภทใดมีความสำคัญเป็นหลักในส่วนใดส่วนหนึ่งของสังคมจะเป็นตัวอธิบายว่า สถานภาพ (อุดมการณ์) ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือพรรคการเมือง อย่างใดอย่างหนึ่งจะมีความสำคัญมากกว่า ในสังคมฟิวต์ดิสถานภาพมีความสำคัญเป็นหลัก ในสังคมทุนนิยมแข่งขัน ฐานะทางเศรษฐกิจสำคัญเป็นหลัก และในสังคมนิยมรัฐ การรัฐมีความสำคัญเป็นหลักแน่นอนว่า เวเบอร์ย้ำถึงความแตกต่างระหว่างการเมืองกับการบริหาร แต่ปูลองซาสก็เช่นกัน เพราะเมื่อเขากล่าวว่า การเมืองเป็นตัวกำหนดหลักในสังคมนิยมผูกขาด ความจริงก็คือ บทบาทหลักของโลกนี้เอง ทั้งปูลองซาสและเวเบอร์ต่างก็เห็นว่าการเมืองเป็นผลของพลังของปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งอยู่นอกเหนือขอบเขตของความสัมพันธ์ทางสังคม ในการวิเคราะห์ของเวเบอร์ “ชนชั้นทางเศรษฐกิจ” ถูกกำหนดโดยการจักรวรรดิโลกของ “โอกาสในชีวิต” (life chances) และ “ชนชั้นทางสังคม” เป็นผลจากการที่การกำหนดโดยปัจจัยทางเศรษฐกิจ ถูกกำหนดโดยปัจจัยทางการเมืองและอุดมการณ์อีกต่อหนึ่ง¹⁴ ซึ่งสานุศิษย์ของอัลทุสแซร์ จะเรียกว่า “การกำหนดเหนือการกำหนด” (Overdetermination) ท้ายที่สุด เราต้องตั้งข้อสังเกตว่า การถกเถียงของเวเบอร์ในเรื่องผลประโยชน์มีกลิ่นอายคล้ายคลึงกับการกำหนดโดยปัจจัยทางเศรษฐกิจในท้ายที่สุดเหมือนกัน¹⁵ แน่แน่นอนว่า เวเบอร์และปูลองซาสมีความมุ่งหมายแตกต่างกัน ปูลองซาสพยายามค้นหาแนวการชี้ ตี ปัดของที่นั่น “ความ

สัมพันธ์ภายใน” โดยพยายามสร้างทฤษฎีว่าด้วย ปฏิสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ ของส่วนทั้งหมด มากกว่าจะพยายามชี้ให้เห็นแค่ความเชื่อมโยงในเชิงประจักษ์ แต่/ลองซาสก็ไม่ประสบความสำเร็จเสมอไปนัก นอกจากนี้ เขายังพยายามหลีกเลี่ยงข้อวิพากษ์ว่าไม่คำนึงถึงประวัติศาสตร์ แต่ความพยายามนี้กลับทำให้เขามีความสับสนระหว่าง วิธีการผลิตและการก่อรูปของสังคม เราไม่ค่อยจะแน่ใจนักว่า เมื่อไรลองซาสกำลังพูดถึงแบบจำลองและเมื่อไรเขากำลังพูดถึงสังคม

บทความนี้ ได้กล่าวถึงปัญหาในการสร้างแบบจำลองเพื่อการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์อย่างยืดยาวก็เพราะงานเขียนร่วมสมัยจากโซเวียตและจีนส่วนใหญ่มักจะนำเสนอ “สังคมนิยม” ในฐานะที่เป็นแบบจำลองนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ก่อนจะศึกษาข้อเขียนเหล่านั้น ผู้เขียนจำเป็นต้องกล่าวถึงแนวทางเข้าถึงปัญหาโดยเน้นสาระของแนวคิดเกี่ยวกับ “วิธีการผลิตเสียก่อน” แทนที่จะสร้างแบบจำลองแบบใดแบบหนึ่ง เราอาจจะพยายามเข้าถึงความเป็นจริงของส่วนทั้งหมดโดยไม่เน้นการมองด้านโครงสร้าง วิธีทางที่ค้ำชูที่สุดในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมใด ๆ น่าจะเป็นการมองปรากฏการณ์นั้น ๆ “จากส่วนทั้งหมด และเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เห็นส่วนทั้งหมดชัดเจนขึ้น” แทนที่จะพยายามกำหนดขอบเขต หรือ พยายามหาคำจำกัดความของปรากฏการณ์นั้น ๆ ดังนั้น ถ้ามองจากทัศนะนี้ แบบวิธีการผลิตเป็นการมองส่วนทั้งหมดจากจุดอื่นของงานและความเปลี่ยนแปลงซึ่งผลงานของออลล์แมน (Ollman) เป็นตัวอย่างที่ดี¹⁶ เราอาจจะถูกวิจารณ์แทนที่ว่ามีทัศนะ “จิตนิยม” เพราะเป้าหมายของเราไม่ได้

ต้องการเสนอรายการคุณสมบัติต่าง ๆ แต่ต้องการเสนอผลสะท้อนของหลักการจัดองค์กรที่แน่นอนแบบใดแบบหนึ่ง ถ้าเราเริ่มต้นจากปัญหาความแปลกสภาวะ กรรมสิทธิ์เอกชนก็จะเป็นความแปลกสภาวะอย่างหนึ่งของแรงงานสังคม อย่างไรก็ตามถ้าเราใช้หลักการมองดังกล่าว ก็จะยากมากที่จะกล่าวถึงแบบวิธีการผลิตอื่น ๆ นอกเหนือจากทุนนิยม ซึ่งเป็นแบบวิธีการผลิตที่งานซึ่งถูกทำให้แปลกแยก (พลังแรงงาน) นำไปสู่การก่อตัวของชนชั้น แทบจะเป็นไปไม่ได้เลยที่จะกล่าวถึงความแปลกสภาวะในแบบวิธีการผลิตแบบศักดินา หรือ แยกแยะให้เป็นความแปลกสภาวะแบบต่างๆ ในวิธีการผลิตแบบทุนนิยมในรูปแบบต่างๆ (ทุนนิยมแข่งขัน ทุนนิยมผูกขาด เป็นต้น)

แทนที่จะพิจารณาในแง่ความแปลกสภาวะ น่าจะเป็นประโยชน์มากกว่าที่จะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของแรงงาน วิธีการผลิตแบบโบราณจะกำหนดได้จากกรณีที่แรงงานมีฐานะเป็นสินค้าภายใต้เงื่อนไขบางประการ แรงงานนี้ อาจเป็นแรงงานเสรี หรือ อาจเป็นแรงงานทาส ถ้าอยู่ภายใต้เงื่อนไขอีกแบบหนึ่ง เพราะฉะนั้น วิธีการผลิตแบบโบราณอาจมีได้หลายรูปแบบ และก่อให้เกิดแบบแผนกรรมสิทธิ์ต่าง ๆ กัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน เราอาจจะโต้แย้งว่า ถ้าเช่นนั้น แนวคิดเรื่อง “วิธีการผลิต” ก็คงจะไม่ค่อยมีประโยชน์นัก วิธีการผลิตแบบ “ศักดินา” แทนที่จะเป็นพัฒนาการของวิธีการผลิตแบบโบราณที่ก้าวหน้าขึ้น กลับดูเหมือนจะชี้ให้เห็นการพังทลายของระบบสินค้า¹⁷ ภายใต้สภาพแวดล้อมดังกล่าวแรงงานถูกรวมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของที่ดิน และแบบวิธีศักดินาจะถูกกลายเป็นการ

อ้างสิทธิในที่ดินที่ลดหลั่นค้ำซ้อนกันอยู่ สิ่งนี้ก่อให้เกิดชนชั้นต่าง ๆ และ “ฐานันดร” อันเป็นสถานภาพตามกฎหมายอาจจะสะท้อนให้เห็นความแตกต่างทางชนชั้นดังกล่าวหรือไม่ก็ได้ ในทัศนะนี้ วิกิการ จดคิดแบบเอเชีย อาจเป็นเพียงวิธีการผลิต คักคินาแบบหนึ่งเท่านั้นเอง (และถ้าเป็นเช่นนั้น ก็ใกล้เคียงกับทัศนคติของเวเบอร์)¹⁸

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จะเป็นที่ชัดเจนว่า การมุ่งพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของแรงงานนำไปสู่การมองปัญหาที่ห่างไกลจากแบบจำลองสังคมซึ่งประกอบด้วย 2 ชนชั้นที่ผู้ดำเนินรอยตามอัลทุสแซร์อ้างว่า เป็นลักษณะของวิธีการผลิตทุกแบบ ในแบบวิถี “คักคินา” รูปแบบที่แรงงานถูกกลืนเป็นส่วนหนึ่งของที่ดินดำรงอยู่ควบคู่กับรูปแบบสินค้าของแรงงาน รูปแบบที่สอง ซึ่งตกทอดมาจากอ็อกซ์ฟอร์ดจะเป็นพลังผลักดันให้วิธีการผลิตแบบใหม่ คือทุนนิยมก่อตัวขึ้น เรามักจะยกประโยชน์ให้นักสังคมวิทยาตะวันออกว่าสมัย เช่น *Service* และ *Romein*¹⁹ ว่าเป็นผู้ค้นพบ แนวทางพัฒนาการแบบ “กระโถกบ” นี้ แต่อันที่จริง *เฮงเกิลส์* ได้เขียนไว้ในทำนองนี้ก่อนแล้ว²⁰ และการมองแบบนี้เป็นที่มาของ “กฎแห่งการพัฒนาแบบผสมและไม่สม่ำเสมอ” ของเลนินและทรอตสกี

ถ้าการวิเคราะห์เน้นหนักที่การเปลี่ยนแปลงของแรงงาน อาจกล่าวได้ว่า หลักการที่เป็นกฎเกณฑ์ของวิธีการแบบทุนนิยมก็คือ การดำรงอยู่ของพลังแรงงานในฐานะสินค้า แรงงานในที่นี้หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ส่วนพลังแรงงานได้แก่ ส่วนของแรงงานที่ผู้ผลิตเสรี สูญเสียการควบคุมไปเพื่อแลกกับค่าจ้าง ความ

สัมพันธ์อันซับซ้อนทั้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ รวมกันขึ้นเป็นการแบ่งงานกันทำในทางเทคนิค อย่างไรก็ตาม เมื่อใดก็ตามที่แรงงานถูกแยกจากผู้ผลิต และกลายเป็นพลังแรงงาน การแบ่งงานทางสังคมจะมีรูปแบบที่แยกชนชั้นออกเป็นผู้ที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตฝ่ายหนึ่ง และชนชั้นผู้ใช้แรงงานอีกฝ่ายหนึ่ง เพราะฉะนั้น การแบ่งงานทางสังคมจึงไม่ตรงกับกรแบ่งงานทางเทคนิค โครงสร้างทางชนชั้นในสังคมจะเป็นผลของความไม่สอดคล้องกันดังกล่าวเท่า ๆ กับเป็นผลจากการดำรงอยู่ร่วมกันของ วิธีการผลิตหลาย ๆ แบบ ถ้าเราใช้แนวทางเจ้าถึงปัญหาลงกล่าวนี้ ก็อาจอธิบายการดำรงอยู่ของชนชั้นและชนชั้นย่อยอื่น ๆ นอกเหนือจากชนชั้นหลัก 2 ชั้น ว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากวิธีการผลิตแบบใดแบบหนึ่งในขั้นตอนของพัฒนาการที่แน่นอน และก็ยังไม่ต้องเผชิญปัญหา “วิธีการผลิตที่ค้ำคั่นกันอยู่” อาจจะช่วยให้อ่านใจได้ดีขึ้น ถ้าผู้เขียนยกตัวอย่างประกอบ ข้อเท็จจริงที่ว่าบริษัทผูกขาดใหญ่ ๆ ว่าจ้างบริษัทเล็ก ๆ ให้เหมาะช่วงการผลิต ต่อซึ่งก่อให้เกิดชนชั้นย่อยประกอบด้วยนักธุรกิจรายย่อยนั้น ทำให้ผู้เขียนมาร์กซ์หลายต่อหลายคนวิตกกังวลมากกว่า จะอธิบายปรากฏการณ์นี้อย่างไร ถ้าจะอธิบายด้วยสาเหตุที่ว่า วิธีการผลิตแบบเก่ายังคงค้างอยู่ก็จะยุ่งยากมากทีเดียว อย่างไรก็ตาม เป็นไปได้ที่จะสร้างกรอบการอธิบาย (problematic) โดยเริ่มจากปัญหาการเปลี่ยนแปลงแรงงาน ซึ่งจะอธิบายการแบ่งชอยชบวนการผลิตดังกล่าวได้ แต่เนื่องจากการวิเคราะห์ที่ผ่านมาติดอยู่กับแบบจำลอง ซึ่งเน้นการแบ่งชนชั้นเป็น 2 ชนชั้นหลัก ทำให้ไม่สามารถมองปัญหาที่เสนอได้ และนำไปสู่

การแบ่งชนชั้นที่ไม่น่าพอใจเลย เป็นต้นว่า คำอธิบายเกี่ยวกับ “ชนชั้นระหว่าง” (couches inter-médièges)²¹ ของพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศส หรือ “การกำหนดตำแหน่งชนชั้นที่ชัดเจน” ของ Wright²²

ถ้าเราลอง “สังคมนิยม” ว่าเป็นแบบจำลองอันหนึ่งแล้ว เป็นการยากยิ่งที่จะมองการปฏิวัติเป็นสิ่งที่อื่นนอกจาก กิจกรรมทางการเมือง ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับแบบจำลองดังกล่าวปรากฏให้เห็นแล้ว อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมาร์กซ์ส่วนใหญ่มองการปฏิวัติว่าเป็น กระบวนการอันยืดหยุ่นในรูปแบบที่หยาบที่สุด การปฏิวัติสังคมนิยม คือ กระบวนการซึ่งการครอบงำของชนชั้นนายทุนถูกแทนที่โดยการครอบงำของชนชั้นกรรมาชีพ ในรูปแบบที่ละเอียดอ่อนกว่าการปฏิวัติสังคมนิยม คือ กระบวนการ ซึ่งวิธีการผลิตแบบทุนนิยมถูกแทนที่ ปัญหาที่มีอยู่ว่า ถูกแทนที่โดยอะไร? ถ้าสิ่งซึ่งมาแทนที่ทุนนิยม คือ แบบจำลองซึ่งเรียกว่า “วิธีการผลิตแบบสังคมนิยม” เราจะหลีกเลี่ยงอัตวิสัยในการกำหนดแบบจำลองดังกล่าวได้อย่างไร? พลังการผลิตจะต้องพัฒนาขึ้นจนถึงระดับใด จึงจะเรียกได้ว่า เป็นสังคมนิยม ส่วนใดของความสัมพันธ์ทางการผลิตจะเปลี่ยนแปลงก่อน? ยิ่งกว่านั้น การทำให้เงื่อนไขสำหรับ “แบบจำลอง” ที่ถูกกำหนดไว้แล้วล่วงหน้าค่อย ๆ ปรากฏเป็นจริงจนครบนั้น จะเป็น “การปฏิวัติ” ใดอย่างไร? คำว่า “ปฏิวัติ” มีความหมายเช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงในทางปริมาณหรืออย่างไร?

อย่างไรก็ดี ถ้าเราพยายามเข้าไปถึงสาระสำคัญของปัญหา เราจะชี้ให้เห็นถึงสาระของ “วิธีการผลิตแบบสังคมนิยม” ใดอย่างไร? ถ้ามันไม่

แตกต่างไปจากวิธีการผลิตแบบคอมมิวนิสต์ ทำไมจะต้องคิดสร้างวิธีการผลิตแบบสังคมนิยมขึ้นมาด้วย อันที่จริง ทำไมจะต้องอธิบายสังคมนิยมว่าเป็นอย่างอื่นมากกว่าการปฏิเสธเงื่อนไขทั้งปวงที่อำนวยความสะดวกให้พลังแรงงานกลายเป็นสินค้า ความก้าวหน้าของสังคมนิยมจะวัดได้จากระดับของการปฏิเสธนี้เอง ในแง่นี้ เราไม่จำเป็นต้องใช้คำว่า “การปฏิวัติสังคมนิยม” เพราะความจริงสังคมนิยมก็คือ การปฏิวัติอยู่แล้วในตัวเอง

เมื่อพิจารณาอย่างผิวเผิน ที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด อาจจะเป็นการให้เหตุผลที่น่าฟังไม่น้อย แต่ถ้าหากไม่มีทฤษฎีที่จะสำรวจเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยให้พลังแรงงานมีสถานะภาพเป็นสินค้าแล้ว ก็คงจะเอามาใช้ประโยชน์ไม่ได้มากนัก คนส่วนใหญ่คงจะไม่พอใจกับคำอธิบายในแง่สถาบันที่ว่า การยกเลิกตลาดแรงงาน หมายถึง การยกเลิกลักษณะสินค้าของพลังแรงงาน ข้ออ้างที่ว่า การเปลี่ยนแปลงในกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายเป็นเงื่อนไขเพียงพอที่จะทำให้พลังแรงงานเลิกเป็นสินค้า (เพราะผู้ใช้แรงงานแม้สามารถขายพลังแรงงานให้ตนเองได้) นั้น ยิ่งน่าพอใจน้อยลงไปอีก อาจเป็นไปได้ว่าพลังแรงงานคงสถานะภาพของสินค้าอยู่ คราบโคทที่ยังมีแรงงานเร่ร่อน และคราบโคทที่ราคาของพลังแรงงานนั้นยังแลกเปลี่ยนกับสินค้า ซึ่งทำให้แรงงานนั้นเป็นปรว้างขึ้นมาในทัศนะของมาร์กซ์ ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง บทความเหล่านี้จะไม่พยายามให้คำตอบว่า ทฤษฎีดังกล่าวควรจะเป็นอย่างไร เพียงแค่จะให้ข้อสังเกตว่า ที่นักทฤษฎีของโซเวียตจำกัดองค์การสร้างแบบจำลองก็เพราะ ไม่มีทฤษฎีซึ่งสามารถกำหนดให้ชัดเจนว่าอะไรคือ หลักการที่กำหนดความเป็นไปของวิถี

การผลิตแบบทุนนิยม การตกเตียงเท่าที่ผ่านมาจึงมุ่งแต่จะตรวจสอบว่า แบบจำลองต่าง ๆ เหมาะสมหรือไม่ และใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากน้อยเพียงไร แนวคิดที่ว่าด้วย “สังคมนิยม” และ “การปฏิวัติ” ถูกแยกจากกันและกันในทางปฏิบัติหรือไม่

การตีความของสตาลินและข้อวิพากษ์ของทรอตสกี

โดยหลักการแล้ว ตลอดช่วงทศวรรษที่ 1920 โซเวียตมอง “การปฏิวัติสังคมนิยม” ว่าเป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหว อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติกลับมีการแยก “การปฏิวัติสังคมนิยม” ออกจาก “การสร้างพรรคสังคมนิยม” ภายหลังที่หลักการ “การสร้างพรรคสังคมนิยมในประเทศเดียว” เป็นที่ยอมรับโดยทางการแล้ว ได้มีการพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นในสหภาพโซเวียตแยกจากสิ่งที่เกิดขึ้นในระดับสากล ในโซเวียต “การปฏิวัติสังคมนิยม” ก็คือการปฏิวัติปี 1917 ซึ่งดำเนินต่อมาจนถึงทศวรรษที่ 1920 ซึ่งเป็นยุค “เผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ” แต่ในปี 1936 การปฏิวัติสังคมนิยมได้สิ้นสุดลงแล้วอย่างแน่นอน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การปฏิวัติสังคมนิยมก็คือ การยึดอำนาจโดยชนชั้นกรรมาชีพนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ยังไม่กระจ่างชัดว่านี่หมายความว่าอย่างไร จริงๆ แล้ว การปฏิวัติในปี 1917 เป็นการยึดอำนาจโดยชนชั้นกรรมาชีพหรือโดยพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งทำให้ผลประโยชน์ของชนชั้นกรรมาชีพเป็นตัวแทนคนชั้นมา หรือโดยพรรคซึ่งเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชนชั้นกรรมาชีพ (ซึ่งเป็นคำขอบที่ไม่ชวนให้คล้อยตาม

นัก) ไม่มีใครหยิบยกปัญหาเหล่านี้ขึ้นมาถกเถียง ทั้งนี้เนื่องจากการพยายามค้นหาความหมายทางทฤษฎีของปัญหาดังกล่าวเท่ากับตั้งคำถามว่า อะไรได้เกิดขึ้นกับความคิดของเลนินเกี่ยวกับ “เผด็จการซึ่งเป็นประชาธิปไตยของกรรมกรและชาวนา” และความคิดนี้เกี่ยวข้องกับ “เผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ” อย่างไร นอกจากนี้อาจจะนำไปสู่ปัญหาอันน่าอัศจรรย์เกี่ยวกับสิ่งซึ่งกำลังเกิดขึ้นนอกสหภาพโซเวียต ซึ่ง “การปฏิวัติ” ยังคงเป็นกระบวนการอันยืดเยื้อยาวนาน โดยที่*เคอิมินเทอร์น* (องค์กรคอมมิวนิสต์สากล) ยังไม่มีคำขอบที่ชัดเจนต่อปัญหาพันธมิตระของขบวนการปฏิวัติ ในเมื่อทางการโซเวียตไม่เต็มใจจะถกเถียงปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ *ทรอตสกี* จึงกลายเป็นผู้ริเริ่มขึ้นเพื่อสนับสนุนความคิดที่ว่าด้วย “การปฏิวัติถาวร” ซึ่งขัดแย้งกับทัศนะของทางการโซเวียต อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนไม่แน่ใจว่า *ทรอตสกี* จะให้ความกระจ่างแก่เราได้มากนัก เพราะ*ทรอตสกี*เอง ก็ยังคงติดอยู่ในข้อจำกัดของแบบจำลองสังคมนิยม เช้าเดียวกับสตาลินเหมือนกัน

ในรายงานเรื่องรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของโซเวียต ในปี 1936 สตาลินไม่เพียงแต่บรรยายถึงพัฒนาการของสังคมโซเวียตเท่านั้น²³ หากยังตั้งใจแสดงให้เห็นว่าสังคมโซเวียตได้กลายมาถึงขั้นก่อนใหม่อันมีคุณภาพผิดแผกจากเดิม ซึ่งทำให้จำเป็นจะต้องมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ดังนั้น สตาลินจึงได้สร้างแบบจำลอง “สังคมนิยม” ขึ้นและพยายามจะชี้ว่า สหภาพโซเวียตได้บรรลุผลตามแบบจำลองดังกล่าวแล้วโดยพื้นฐาน ในทัศนะของสตาลิน “วิธีการผลิตแบบสังคมนิยม” (หรือ “รูปแบบ” การผลิต ถ้าแปลตรงตัว) สามารถยืนยัน

ได้จากระดับพัฒนาการของ “พลังการผลิต” อันละเอียดซับซ้อน ผลผลิตทางอุตสาหกรรม ซึ่งอาศัยเทคโนโลยีก้าวหน้าทันสมัย และเห็นผลผลิตภัณฑ์ประเภททุนเห็นได้ขยายตัวถึง 7 เท่าเมื่อเทียบกับสมัยก่อนสงคราม มีการนำเครื่องจักรกลมาใช้ในการผลิตแบบเกษตรกรรมมากกว่าที่อื่นใดในโลก การค้าและการเงินภายใต้การควบคุมของรัฐ ได้ช่วยให้การประสานงานในการวางแผนดำเนินไปได้สะดวกขึ้น แน่หนอนว่าพัฒนาการของ “พลังการผลิต” ถึงขั้นที่มีการประสานงานกันในระดับเศรษฐกิจทั้งหมด เช่นเกี่ยวกับการร่วมมือกันภายในวิสาหกิจ อุตสาหกรรมนั้น แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพที่สำคัญยิ่งระหว่างวิธีการผลิตแบบทุนนิยมและสังคมนิยม อันที่จริง ผู้นิยมมาร์กซ์มักจะวิจารณ์ระบบทุนนิยมในแง่ที่ว่า เศรษฐกิจทั้งหมดเป็นไปอย่างยุ่งเหยิง ในขณะที่การผลิตในวิสาหกิจ อุตสาหกรรมจำเป็นต้องมีการร่วมมือกันอย่างซับซ้อนมากขึ้น และเพราะเหตุนี้ระบบทุนนิยมจึงต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ ทึนในเมื่อระบบการจัดการทางเศรษฐกิจภายในวิสาหกิจเปรียบเสมือนอณูย่อยของระบบการวางแผน จึงกล่าวได้จากรูปแบบการผลิตแบบสังคมนิยม ได้ถือกำเนิดขึ้นแล้วโดยแท้จริง

เนื่องจาก “พลังการผลิต” มีลักษณะเป็นสังคมนิยมแล้ว สตาลินจึงไม่ต้องการใจว่า “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” ยิ่งล้ำหลังกว่าพลังการผลิตอยู่มากนักน้อยเพียงใด (เพราะได้กล่าวแล้วว่าแบบจำลองสังคมนิยมปรากฏเป็นจริงแล้วโดยพื้นฐานแต่ไม่ใช่โดยสมบูรณ์) สตาลินกล่าวไว้ในปี 1938 ว่า

ในตอนแรก หลังการผลิตในสังคมจะเปลี่ยนแปลงและพัฒนา ก่อน หลังจากนั้นความสัมพันธ์ทางผลิตของคน หรืออีกในแง่หนึ่ง ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจจึงจะเปลี่ยนตามขึ้นอยู่กับ และสอดคล้องกับ การเปลี่ยนแปลงของพลังการผลิต..... ไม่ว่าจะล้ำหลังสักเพียงใดก็ตาม ไม่ช้าก็เร็ว ความสัมพันธ์ทางการผลิตจะต้องเปลี่ยนตามให้สอดคล้องกับระดับพัฒนาการและลักษณะของพลังการผลิต²⁴

เราอาจจะคาดคิดว่า ชาวมาร์กซิสต์ซึ่งเป็นคู่แข่งสำคัญของ สตาลิน จะวิพากษ์วิจารณ์การวิเคราะห์ของสตาลินที่ให้ความสำคัญต่อ “พลังการผลิต” จนเกินไป แต่อันที่จริง ข้อวิพากษ์สตาลินของทรอตสกีกลับมิได้มุ่งประเด็นว่า การสร้างแบบจำลองของสังคมนิยมขึ้นมาั้นถูกต้องหรือไม่ หากเป็นเพียงการวิจารณ์ว่าระดับของพลังการผลิตในแบบจำลองของสตาลินนั้นต่ำเกินไป ในทัศนะของทรอตสกี เราอาจกล่าวถึงพลังการผลิตที่มีลักษณะเป็นสังคมนิยมได้ ก็คือเมื่อได้พัฒนาถึงขั้นสูงกว่าพลังการผลิตที่มีอยู่ในสังคมนิยม ทรอตสกีอ้าง (อย่างผิดๆ) คำพูดของเลนินที่ว่า สังคมนิยมได้แก่สหภาพโซเวียตบวกบริการไฟฟ้า ถึงแม้ทรอตสกี จะยอมรับว่าเป็นคำโฆษณาชวนเชื่อก็ตาม แต่ทรอตสกีเห็นว่าสังคมนิยมโซเวียตเป็นเพียง “อำนาจของระบบราชการบวกหนึ่งในสามของบริการไฟฟ้าที่มีในประเทศทุนนิยม”²⁵ พลังการผลิตในแบบจำลองสังคมนิยมของทรอตสกี จะต้องพัฒนาถึงขั้นที่ เงินตรา “เริ่มสูญเสียอำนาจอันดีกลับ”²⁶ (กล่าวคือ เงินตรา จะกลายเป็นเครื่องมือที่อำนวยความสะดวกในการกีดกันผู้เท่านั้นเอง) และประสิทธิภาพในการผลิต²⁷ จะ ต้องสูงกว่าที่เป็นอยู่ใน

สังคมทุนนิยม ถึงแม้ว่าหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้ จะคลุมเครือพอสมควร แต่เราอาจกล่าวได้โดย มั่นใจว่า *ทรอตสกี* รู้ดีกว่า โซเวียตจะต้องพัฒนา อีกไกลกว่าจะบรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าว สำหรับ ระบบกรรมสิทธิ์ แบบจำลองสังคมนิยมของ *สตาลิน* บ่งชี้ว่า มีภาคเศรษฐกิจซึ่งอยู่ในระบบกรรมสิทธิ์ รวม (ได้แก่ นารวม หรือ kolkhozes และสหกรณ์ อื่น ๆ) ดำรงอยู่ควบคู่ไปกับภาคเศรษฐกิจซึ่ง “ประชาชนทั้งหมดเป็นเจ้าของ” (ได้แก่ รัฐ-วิสาหกิจ) ในปี 1936 สหภาพโซเวียตได้ระบุดัง เป้าหมายนี้แล้ว ถึงแม้ว่า ยังมีเศรษฐกิจส่วนน้อย อยู่นอกโครงสร้างทางกรรมสิทธิ์ดังกล่าว ความ สัมพันธ์แบบสินค้ายังคงดำรงอยู่ (ซึ่งในตอนหลัง *สตาลิน* อธิบายว่าเป็นผลสืบเนื่องจากการดำรงอยู่ ควบคู่กันของเศรษฐกิจทั้ง 2 ภาค)²⁸ แต่ทว่าแรง งานส่วนเกิน ไม่ได้มีรูปแบบของมูลค่าส่วนเกิน เพราะพลังแรงงาน ไม่ได้เป็นสินค้าอีกต่อไปแล้ว การที่กรรมสิทธิ์ยังดำรงอยู่ควบคู่กันทั้ง 2 รูปแบบ ในแบบจำลองสังคมนิยมของ *สตาลิน* หมายความว่า ยังคงมีชนชั้นอีก 2 ชั้นชั้นในสังคม อย่างไร ก็ดี ชนชั้นชาวนามีได้มีฐานะเป็นผู้ผลิตอิสระ เช่น ในสังคมเก่า และชนชั้นกรรมาชีพได้แปรสภาพ เป็นเพียง “ชนชั้นผู้ทำงาน” เท่านั้น²⁹ เพราะการ ก่อรัฐซุควิคได้หมดสิ้นไปแล้ว ปัญญาชน ยังคงเป็น “ชนชั้น” ต่างหาก (โดยไม่ได้เข้มแข็งให้ชัดเจนว่า หมายความว่าอย่างไร) แต่มีความสัมพันธ์กับชนชั้น ผู้ทำงานอย่างเป็นทางการ ชนชั้น และ ชนชั้น ทั้งหมดที่ดำรงอยู่ร่วมกัน ในความสัมพันธ์ที่ไม่ขัดแย้ง

ในแบบจำลองของ *สตาลิน* การประสานงาน กันในเศรษฐกิจทั้งหมดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับ

การประสานกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวิสาหกิจ ด้วย เหตุนี้ น่าจะคาดหมายได้ว่า แบบจำลองควร จะ พุ่งถึงปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างการแบ่งงานใน ทางเทคนิค และการแบ่งงานในทางสังคมไว้อย่าง กว้างขวาง หากแต่ถ้า ประเด็นนี้กลับไม่ได้มีการ พุ่งถึงเลย ในปี 1934 หลัก “การจัดการโดยบุคคล เดียว” เป็นที่ยอมรับในที่สุด ซึ่งเป็นหลักการที่มี ข้อสมมุติฐานเบื้องต้นว่าการแบ่งงานทางเทคนิค และการแบ่งงานทางสังคมเป็นสองสิ่งซึ่งแยกจากกัน ได้โดยสิ้นเชิง ท้ายที่สุดในประเด็นที่ 4 อันได้แก่ ผลกระทบต่อการผลิตของการจัดสรรผลผลิตทาง สังคมนั้น แบบจำลองของ *สตาลิน* เพียงแต่กล่าวว่า หลักการสังคมนิยมที่ว่า “จากทุกคนตามความ สามารถ แก่ทุกคนตามผลงาน” เป็นหลักการที่ เป็นที่ยอมรับโดยพื้นฐาน³⁰ ส่วนหลักการที่ว่าทุก คนควรจะได้รับจากสังคมตามความจำเป็นของเขา นั้น จะต้องคอยให้ “วิธีการผลิตแบบคอมมิวนิสต์” มาถึงเสียก่อน

เป็นการง่ายมากสำหรับ *ทรอตสกี* ที่จะตีภาพ “ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบสังคมนิยม” ของ *สตาลิน* ทั้งอย่างไม่มีชั้นดี เพราะ *ทรอตสกี* เชื่อว่า ได้เข้มแข็งอย่างชัดเจนแล้วว่า ความสัมพันธ์ทางการ ผลิตแบบสังคมนิยม ไม่อาจเกิดขึ้นได้ ทราบโคที ความขาดแคลนดำรงอยู่ทั่วไป ระบบกรรมสิทธิ์ แบบสังคมนิยมจะต้องหมายถึงการเป็นเจ้าของอย่าง แท้จริง มิใช่เป็นเพียงกรรมสิทธิ์ตามกฎหมาย³¹ (กระนั้น เราไม่อาจแน่ใจได้เลยว่า กรรมสิทธิ์ ตามกฎหมายจะกลายเป็นกรรมสิทธิ์โดยแท้จริงได้ อย่างไร)

พลังแรงงานจะไม่ใช่เป็นสินค้าก็ต่อเมื่อชนชั้นผู้ ทำงานเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตอย่างแท้จริงเท่า

นั้น แต่*ทรอคสกี*ก็ตกเตียงในประเด็นเกี่ยวกับพลังแรงงานไว้น้อยเกินไป การอภิปรายในประเด็นเรื่องชนชั้น ยังไม่น่าพอใจน้อยลงไปอีก *ทรอคสกี* เพียงแต่กล่าวว่าชนชั้นจะถูกทำลายโดยสิ้นเชิงในสังคมนิยม แล้ว*ทรอคสกี*ก็ข้ามไปอธิบายในรายละเอียดว่า ระบบรัฐการซึ่งเป็นความผิดพลาดอันสำคัญที่สุดของสังคมนิยมนั้น ถูกล้มเลิกและพัฒนาเป็นระบบที่แข็งแกร่งได้อย่างไร³²

ทรอคสกี สร้างแบบจำลองของสังคมนิยมบนเงื่อนไขที่ว่า “พลังการผลิต” จะต้องพัฒนาถึงขั้นที่สนับสนุนข้ออ้าง รัฐก่อนสังคมนิยมจำเป็นต้องมีระบบรัฐการเพื่อพัฒนาพลังการผลิต แต่ถ้าการสร้างสรรค์สังคมนิยมเกิดขึ้นในสังคมนิยมที่ล้มล้างระบบรัฐการจะแปรเปลี่ยนจากกลุ่มคนที่ทำหน้าที่บางอย่างเพื่อสังคมกลายเป็นชนชั้นทางสังคม ไป³³ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การแบ่งงานทางเทคนิคที่ไม่สนับสนุนข้ออ้าง จะทำให้การแบ่งงานทางสังคมต้องบิดเบือนพิกลพิการไป ในแง่หนึ่ง ความเห็นของ*ทรอคสกี*นั้นตรงข้ามกับ*แมกซ์ เวเบอร์* ผู้เห็นว่าระบบรัฐการ ในฐานะโครงสร้างหนึ่งในสังคมนั้นเติบโตมาจากการแบ่งงานทางเทคนิคที่สนับสนุนข้ออ้างเรื่อยๆ อาจกล่าวได้ว่า*ทรอคสกี*เชื่อในการกำหนดด้วยปัจจัยทางเทคโนโลยีมากกว่า*เวเบอร์* ยิ่งไปกว่านั้น ทั้ง 2 คน ยังเห็นว่า ความแปลกแยกของผู้ใช้แรงงานจากปัจจัยการผลิตเป็นเพียงกรณีเฉพาะของการที่พลเมืองถูกทำให้แปลกแยกจากปัจจัยในการบริหาร สำหรับ*ทรอคสกี* ซึ่งเชื่อมั่นว่า “พลังการผลิต” เป็นปัจจัยหลัก ทางออกก็คือ ต้องมีพัฒนาทางเศรษฐกิจ ส่วน*เวเบอร์*ไม่เห็นว่าจะมีทางออกใดสำหรับปัญหาของระบบรัฐการ เว้น

เสียแต่ว่าจะมีผู้นำที่เพียบพร้อมด้วยบารมี แต่ก็อีกนั่นแหละ อำนาจของผู้นำดังกล่าวจะค่อย ๆ ถูกความจำเจของระบบรัฐการกลืนในที่สุด³⁴ น่าคิดว่า *เวเบอร์*จะนิยามผู้นำอย่างสคาตินว่าอย่างไร? *เวเบอร์*จะเห็นด้วยกับ*ทรอคสกี*หรือไม่ว่า สคาตินหาใช้ผู้นำที่เพียบพร้อมด้วยบารมีไม่ หากเป็นแค่เพียงผู้ใช้ประโยชน์จากระบบที่โง่เง่าค่าคุณคนหนึ่งเท่านั้นเอง

อย่างไรก็ดี *ทรอคสกี*มิได้สรุปว่า กลุ่มคนที่อยู่ในระบบรัฐการเป็นชนชั้นใหม่ เนื่องจากไม่ได้เป็นเจ้าของทุนหรือพันธบัตร และผ่านการเลือกสรรเพิ่มเติมและทดแทนด้วยวิธีการแบบบริหารโดยไม่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางกรรมสิทธิ์แต่ประการใด ยิ่งกว่านั้น ยังไม่มีสิทธิสืบทอดมรดก³⁵ กลุ่มรัฐการ ไม่ได้เป็นเจ้าของรัฐหากแต่ก่อตัวขึ้นภายในรัฐ เนื่องจากมีงานเขียนมากมายอยู่แล้ว ในประเด็นว่าทำไม*ทรอคสกี*จึงเห็นว่า ข้าราชการเป็นเพียง “ชนชั้น” หรือ “วรรณะ” มากกว่าจะเป็นชนชั้นจึงไม่จำเป็นจะต้องกล่าวถึงในทันที เพียงแต่ผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกตว่า ลักษณะของรัฐเป็นหัวใจการตกเตียงของ*ทรอคสกี*เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิต ด้วยเหตุนี้สังคมนิยมในฐานะแบบจำลองจะก่อครอบคลุมปัญหาการสลายตัวของรัฐด้วย จะต้องมีการปรับใช้หลักการของคอมมูนแห่งปารีส ซึ่งหมายความว่า จะต้องมีกำเลือกตั้ง และถอดถอนเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยประชาชนเมื่อไหร่ก็ได้ คำตอบแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องไม่สูงกว่าค่าตอบแทนผู้ทำงานธรรมดา ๆ คนหนึ่ง และควรจะต้องมีระยะผ่านไปสู่วาระบอบปกครองที่ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการบริหาร โดยที่ไม่มีใครกลายเป็นข้าราชการ³⁶ หากปราศจากซึ่งการเปลี่ยนแปลง

ต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว สิ่งที่จะเกิดขึ้นจะไม่ใช้สังคมนิยม หากเป็นระบบแบบโบนาปาร์ต (Bonapartism) กล่าวคือ การที่รัฐอันถูกคุกคามด้วยวิกฤติการณ์ยกตัวเองขึ้นเหนือประชาชาติ และชนชั้นที่ประกอบขึ้นเป็นประชาชาติ แนวความคิดดังกล่าวนี้เป็นพื้นฐานการอธิบายทั้งระบบศักดินาและระบบฟาสซิสต์ กล่าวคือ ปรากฏการณ์ทั้งสองอย่างเป็นผลสืบเนื่องจากความล่าช้าของการปฏิวัติในระดับสากล³⁷ เพราะฉะนั้น รัฐโซเวียตจึงเป็น "โซเวียต" (อำนาจชนชั้นกรรมาชีพ) ก็แต่ในนาม สภา "โซเวียต" ทั้งเค็มซึ่งเคยเป็นเครื่องมือของชนชั้นกรรมาชีพ ถูกทำลายลงกลายเป็นสถาบันซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชาติ การเลือกตั้งกลายเป็นการออกเสียงโดยตรงของพลเมืองที่มีฐานะเป็นปัจเจกบุคคลที่เท่าเทียมกันทางนามธรรม แต่มิได้เป็นการเลือกตั้งบนพื้นฐานของชนชั้น การลอกเลียนแบบรัฐธรรมนูญของปฏิวัติของสหภาพโซเวียตในตะวันตกนั้นเป็นการยกเลิก "เผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ" โดยนัยยะแห่งกฎหมาย³⁸

แต่ศักดินาไม่ได้หยุดอยู่เพียงการยกเลิก "เผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ" โดยนัยยะแห่งกฎหมายเท่านั้น ศักดินาได้ยกเลิกชนชั้นกรรมาชีพอีกด้วย ส่วน *ทรอตสกี* เห็นว่า ชนชั้นกรรมาชีพยังดำรงอยู่ครบไคที่รัฐใหม่ยังต้องทำหน้าที่พื้นฐานบางอย่างของทุนนิยม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ทราบไคที่ "สิทธิปฏิวัติ" ยังดำรงอยู่ *มาร์กซ์* ได้ถกเถียงเกี่ยวกับ "สิทธิปฏิวัติ" เป็นครั้งแรก ในข้อวิพากษ์นโยบายแห่งโกธา และเดนิสก็ได้ขยายความต่อมาใน "รัฐและการปฏิวัติ" สารสำคัญของหลักการนี้มีอยู่ว่าระหว่าง "ขั้นตอนแรกๆของคอมมิวนิสต์"

(กล่าวคือ สังคมนิยม) หลักการของปฏิวัติยังดำรงอยู่ต่อไป ซึ่งให้สิทธิเท่าเทียมกันแก่คน ซึ่งฐานะทางเศรษฐกิจทำให้ไม่เท่าเทียมกัน การจัดสรรปันส่วนผลผลิตทางสังคมเช่นนี้มีนัยยะว่าเป็นการยึดถือมาตรฐานเดียวในการประเมินค่าจ้างสำหรับพลังแรงงานทั้งหมดโดยไม่คำนึงถึงความจำเป็นที่อาจแตกต่างกัน ค่าจ้างถูกกำหนดให้ใกล้เคียงกับความสามารถในการผลิต³⁹ เพราะฉะนั้น "สิทธิปฏิวัติ" จะเป็นที่มาของความไม่เท่าเทียมกันที่เจ้าดำรงอยู่ต่อไป อย่างไรก็ดี *ทรอตสกี* เห็นว่า ในสังคมนิยม การดำรงอยู่ของ "สิทธิปฏิวัติ" ภายในปริภูมิของการจัดสรรผลผลิตทางสังคมจะค่อย ๆ ลดความสำคัญลง ทั้งนี้เนื่องจาก คนงาน ในฐานะผู้ถือหุ้นในกรรมสิทธิ์ร่วมจะได้รับค่าตอบแทน ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ส่วน กล่าวคือ เงินปันผล (dividend) และค่าจ้าง เงินปันผลจะทวีสัดส่วนขึ้นตามเวลา และส่วนที่เป็นค่าจ้าง (ซึ่งถูกกำหนดตาม "สิทธิปฏิวัติ") จะลดลง อันที่จริง สหภาพโซเวียตไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นสังคมนิยมก็เพราะเงินปันผลไม่ได้แจกจ่ายอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยเหตุนี้ จึงยังขยายช่องว่างและความไม่เสมอภาคในค่าจ้าง ซึ่งเกิดขึ้นเพราะ "สิทธิปฏิวัติ"⁴⁰

ผู้เขียนได้ชี้แจงไว้ก่อนหน้านี้ว่า ถึงแม้ *ทรอตสกี* จะขัดแย้งกับ *สตาลิน* อย่างรุนแรงในเรื่องการกำหนดลักษณะของแบบจำลองสังคมนิยม ตลอดจนสิ่งซึ่งเกิดขึ้นจริง ๆ ในสหภาพโซเวียต แต่ *ทรอตสกี* ก็ยังเห็นด้วยกับแบบจำลองประเภทเดียวกัน โดยพื้นฐานแล้ว "พลังการผลิต" มีบทบาทหลักในการกำหนด ความล้มเหลวในการพัฒนาพลังการผลิตอย่างเหมาะสมจะนำไปสู่การกำหนดชีวิตของบุคคลโดยระบบรัฐการ มิใช่โดยตัวของ

เขาเอง แทนที่วัฒนธรรมสังคมนิยมจะได้พัฒนาขึ้น จากความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของวัฒนธรรมกฎหมู่ที่ ตั้ง ที่เกิดขึ้นกลับกลายเป็นความพิกลพิการซึ่งรู้จักกันในนามของ “วัฒนธรรมกรรมชาติ”⁴¹ ความจำเป็นได้บังคับให้มีการเสริมสร้างระบบครอบครัวอัน มีบั้นแบบเก่าให้แข็งแรงยิ่งขึ้น การปลดปล่อยสตรี เพศก็ไม่มีความหมายนักภายใต้สภาพของความซัด สอนโดยทั่วไป⁴² การพิทักษ์ตามกฎหมายเป็นเพียง สิ่งจอมปลอม เพราะกฎหมายไม่ได้มีความสำคัญ ยิ่งไปกว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ความจริงก็คือว่า รัฐโซเวียตอยู่ในสภาพของ “ความฟอนเฟะ ทางการเมือง”⁴³ “ความฟอนเฟะ” นี้ไม่ได้เป็น ผลสืบเนื่องจากการไร้ซึ่งสถาบัน⁴⁴ ทั้งที่นักรัฐ ศาสตร์สมัยใหม่ เช่นอันดิงตันเข้าใจ หากแต่เป็น ผลของกระบวนการทำให้เป็นสถาบันนั่นเอง

ถึงแม้ทรอตสกีจะยอมรับว่าเป็นไปได้ที่ระบบ ทุนนิยมจะฟื้นคืนชีพขึ้นอีกครั้งหนึ่งในสังคมโซ-เวียต⁴⁵ แต่เราไม่เคยสนใจเลยว่า ทรอตสกีมอง ว่าปรากฏการณ์นี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ผู้เขียนขอ เสนอแนะว่า นี่เป็นเพราะแบบจำลองของทรอตสกี ไม่อาจให้แนวความคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับพลังที่จะผลักดัน กระบวนการดังกล่าว แบบจำลองของทรอตสกี อยู่บนเงื่อนไขหลักของการพัฒนา “พลังการผลิต” ระบบรัฐการเป็นตัวกระทำที่ทำหน้าที่ซึ่งจำเป็นใน การพัฒนาพลังการผลิตนั้น แต่จะลบลบบาทลง เมื่อเศรษฐกิจได้พัฒนาก้าวหน้าถึงขั้นสูงแล้ว ระบบ รัฐการกลับแปรเปลี่ยนเป็นชนชั้นทางสังคมก็เพราะ “การปฏิวัติดาว” ถูกทำให้หยุดชะงัก อย่างไรก็ดี เราอาจคาดหวังว่า การปฏิวัติดาวอาจจะเกิดขึ้น ได้ต่อไป และบรรลุซึ่งสังคมนิยมได้ เว้นเสียแต่

ว่า พลังการผลิตจะเกิดตกต่ำลงโดยทั่วไปในโซเวียต เพราะฉะนั้น ถ้ากล่าวตามเหตุผลของความถึกของ ทรอตสกี การฟื้นคืนของระบบทุนนิยมขึ้นอยู่กับ ความเสื่อมโทรมของเศรษฐกิจ ซึ่งมีได้มีที่ท่าว่าจะ เกิดขึ้นในสหภาพโซเวียต อีกประการหนึ่ง ถึงแม้ ทรอตสกีจะได้ออมรับว่า การเปลี่ยนแปลงระบบ กรรมสิทธิ์ในโซเวียตเป็นเพียงการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ ตามกฎหมาย แต่ความจริงทรอตสกีกลับปฏิบัติต่อ กรรมสิทธิ์ตามกฎหมายราวกับเป็นกรรมสิทธิ์ที่แท้ จริง ในแง่นี้ การฟื้นฟูของระบบทุนนิยมจะเป็น ไปได้ก็ต่อเมื่อได้มีการระบุไว้อย่างชัดเจนในรัฐ ธรรมนูญ ถ้าพิจารณาจากภาพของโซเวียตตามที่ ทรอตสกีได้พรรณนาไว้ก็คงเป็นเรื่องเหลวไหลที่จะ กล่าวหาว่า ชนชั้นกรรมชาติเป็นชนชั้นปกครอง แต่กลับเป็นสิ่งซึ่งทรอตสกีย่นยั้นลอลลามา เพราะ ว่า ถ้าชนชั้นปกครองไม่ใช่ชนชั้นนายทุน ก็จะต้องเป็นชนชั้นกรรมชาติ ส่วนความสัมพันธ์ ระหว่างคนในการทำงานและ “การจ่ายค่าตอบแทนตามงานที่ทำได้” ซึ่งเป็นคำที่ 3 และ 4 ของ ความสัมพันธ์ทางการผลิตนั้น ทรอตสกีกล่าวว่า มีลักษณะเป็น “ทุนนิยม” แต่ความสัมพันธ์ส่วนนี้ ดูเหมือนจะเป็นองค์ประกอบรองและไม่เกี่ยวข้องกับ องค์ประกอบอื่น ๆ ในแบบจำลองของทรอตสกี อาจกล่าวได้ว่า ในสายตาของทรอตสกี การก่อรูป ทางสังคมหนึ่ง ๆ เป็นสังคมนิยมได้ ถ้าองค์ประกอบ ทุกส่วนซึ่งกำหนดไว้ในแบบจำลองมีลักษณะเป็น สังคมนิยม แต่การก่อรูปทางสังคมหนึ่ง ๆ จะเป็น ทุนนิยมไปไม่ได้ หากองค์ประกอบซึ่งสำคัญที่สุด ซึ่งได้แก่ระบบกรรมสิทธิ์ ไม่มีลักษณะทุนนิยม

เนื่องจากทรอตสกีไม่อาจจินตนาการว่า ระบบทุนนิยมจะฟื้นฟูขึ้นอีกได้ในสหภาพโซเวียต จึง

ทำให้ต้องเดินไปพุดถึงสังคม “ระยะผ่าน” และสังคม “ชนกระเทือน”⁴⁶ ถ้าเหล่านี้แทบจะไม่มี ความหมายแต่อย่างใด และนำเสนอด้วยทฤษฎี กระทั่งเห็นประโยชน์ของมันน้อยลงทุกทีเหมือนกัน จริง ๆ แล้ว ถ้าดูจากคำวิจารณ์หนังสือชื่อ “การ กลายเป็นระบบราชการของโลก” (**La Bureaucratization du Monde**) ของ *Bruno Rizzi* (ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1949) *ทฤษฎี* เริ่มมีความ เห็นในทำนองว่า ผลลัพธ์ของเหตุการณ์ในโซเวียต จะไม่ใช่การฟื้นฟูของระบบทุนนิยม หากเป็น “ระบบกรรมสิทธิ์รวมหมู่แบบราชการ” (bureaucratic collectivist) ซึ่งข้าราชการจะกลายเป็นชน ชั้นที่ซุครัก อันเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ไม่เคยเกิด ขึ้นมาก่อน⁴⁷ แต่ *ทฤษฎี* ก็เสียชีวิตเสียก่อนที่จะ ให้ความหมายแก่คนใดสักคนหนึ่ง และคงจะไม่มี ความจำเป็นอันใดที่ผู้เขียนจะคาดถึงนัยยะของความ คิดใหม่นี้ ผู้เขียนขอกล่าวเพียงสั้น ๆ ว่า *ทฤษฎี* ยังคงเป็นนักสร้างแบบจำลองความจนวาระสุดท้าย ของชีวิต

ความเห็นที่ *ทฤษฎี* กังวายเป็นมรดกก็คือ สภาพโซเวียตไม่ได้เป็นทั้งทุนนิยมหรือสังคมนิยม หรือแม้แต่ “ระบบกรรมสิทธิ์รวมหมู่แบบราชการ” และอันที่จริง *ทฤษฎี* ดังกับตั้งข้อรังเกียจทุกคนที่ พยายามจะจัดสภาพโซเวียตใส่ “กล่อง” ใดกล่อง หนึ่งไทยเถิดข้าศึก⁴⁸ ในเชิงทฤษฎี การวิเคราะห์ ของ *ทฤษฎี* ก็ยังไม่น่าพอใจนัก และเราอาจจะคาด หวังว่า การมองปัญหาของ *ทฤษฎี* น่าจะมุ่งถึง ตารัตตะมากกว่านี้ ยกตัวอย่าง เช่น ถ้าหาก *ทฤษฎี* ได้เน้นหนักในประเด็นของผลกระทบของงานที่ ถูกทำให้แปลกแยก ก็อาจจะมีข้อยุติบางประการได้ ทั้งนี้เมื่อ *ทฤษฎี* เห็นว่า พลังแรงงานยังเป็น

สินค้าอยู่ภายใต้วิธีการผลิตหลัก⁴⁹ ก็อาจจะสรุป ได้ว่าสภาพโซเวียตยังคงเป็นสังคมทุนนิยมอยู่โดย พื้นฐาน และอาจประเมินได้ว่า พลังแรงงานยังเป็นสินค้าอยู่มากร้อยเพียงใดโดยอาศัยข้อแตกต่าง ระหว่างองค์ประกอบที่เป็นค่าจ้าง (ราคาของพลัง แรงงาน) และส่วนแบ่งปันทางสังคมซึ่งผู้ใ้แรง งานได้รับ แต่ *ทฤษฎี* ก็คงจะต้องวิเคราะห์ให้ลึกซึ้ง กว่านี้ ถ้าไม่ต้องการถูกโจมตีว่า กำลังวิเคราะห์ ชนชั้นตามแนวคิดแบบเวเบอร์ ชั้นต่อไป *ทฤษฎี* ควรจะตั้งศึกษาว่า “ชนชั้น” หรือ “วรรณะ” ที่ คุมอำนาจอยู่ในโซเวียตสามารถกำหนดสัดส่วนของ ผลตอบแทนทางสังคมที่ควรจะเป็นของตนได้มาก น้อยเพียงใด ประเด็นนี้จะแสดงให้เห็นโครง สร้างของการเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง ตลอดจน โครงสร้างทางชนชั้นที่ตามมา ยิ่งกว่านั้น ยังอาจ ศึกษถึงผลกระทบต่อการผลิตของการจัดสรรแบ่งปัน ผลผลิตทางสังคมอีกด้วย แต่ทว่าวิธีการเช่นนี้ไม่ใช่ วิธีการของ *ทฤษฎี*

ความพยายามสร้างทฤษฎีว่าด้วยความ ขัดแย้งอันแตกหัก

ถึงแม้ว่า คงจะเป็นไปไม่ได้ที่จะอ่านงานของ *ทฤษฎี* ด้วยสายตาของแนวการวิเคราะห์ที่มุ่งถึง ตารัตตะ ก็อาจจะน่ากว่าถ้าจะทดลองกับงานระยะ หลังของ *สตาลิน* ในข้อเขียนชื่อ “ปัญหาเศรษฐกิจ ของสังคมนิยมในสหภาพโซเวียต” (1952) *สตาลิน* ตั้งใจจะวิเคราะห์กฎทางเศรษฐกิจซึ่งเป็น “แก่น แก่” ของระบบทุนนิยม⁵⁰ *สตาลิน* ปฏิเสธ “กฎ แห่งมูลค่า” ด้วยเหตุผลว่า เป็นกฎแห่งการผลิต เพื่อสินค้าเป็นสำคัญ ซึ่งดำรงอยู่ก่อนหน้าทุนนิยม

และยังดำรงอยู่ต่อไปในสังคมนิยม ทั้งนี้เพราะรูปแบบพื้นฐานของกรรมสิทธิ์ทั้ง 2 แบบ ยังมีอยู่ควบคู่กันไป (กล่าวคือ “กรรมสิทธิ์รวมหมู่” และกรรมสิทธิ์ของประชาชนทั้งหมด”) ยิ่งกว่านั้น สภาเสนาบดีปฏิเสธร “กฎแห่งการแข่งขันและอนาธิปไตยในการผลิต” ตลอดจน “กฎแห่งพัฒนาการที่ไม่เท่าเทียมกัน” อนึ่ง สภาเสนาบดีไม่ยอมรับ “กฎแห่งมูลค่าส่วนเกิน” ซึ่งไม่ได้อธิบายกลไกการแสวงหาอัตรากำไรสูงสุด ถึงแม้จะชี้ให้เห็นที่มาของกำไรของทุนนิยมก็ตาม ในทำนองเดียวกัน สภาเสนาบดีปฏิเสธร “กฎแห่งอัตรากำไรโดยเฉลี่ย” สภาเสนาบดีอธิบายกฎอันเป็นแก่นแท้ของทุนนิยมสมัยใหม่ไว้ดังต่อไปนี้

การแสวงหากำไรสูงสุดของทุนนิยมทำได้โดยการชุกชุมประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศใดประเทศหนึ่ง ซึ่งต้องล้มละลาย และยากจนลง โดยการปล้นสะดมกันอย่างเป็นระบบและกดขี่ประชาชนคนอื่น ๆ ลงเยี่ยงทาส และท้ายสุดโดยสงครามและโดยการทำให้เศรษฐกิจประชาชนชาติหลายเป็นเศรษฐกิจสงครามอันเป็นกลไกเพื่อให้ได้มาซึ่งกำไรสูงสุด⁵¹

หากข้อความข้างต้นหมายความว่า สาระของระบบทุนนิยม คือ แนวโน้มของกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งปวงที่จะแสวงหากำไรสูงสุดในระยะสั้น ก็นับว่าผิดข้อเท็จจริง เพราะผู้ลงทุนมักจะเลือกความมั่นคงระยะยาวมากกว่าผลกำไรในระยะสั้น สภาเสนาบดีเหมือนจะปฏิเสธข้อเท็จจริงนี้ เวลาพยายามจะอธิบายว่า ทำไมการมุ่งหากำไรสูงสุดของนายทุนจึงมักจะนำมาซึ่งการขาดการประดิษฐ์คิดค้นทางเทคนิค ในทางตรงกันข้าม หากข้อความข้างต้นหมายความว่ากิจกรรมเศรษฐกิจต่างๆ

มีแนวโน้มที่จะแสวงหากำไรสูงสุดในระยะยาว เราก็อาจกล่าวได้ว่า นี่ก็เป็นแนวโน้มพื้นฐานของสังคมนิยมเช่นกัน เป็นที่ชัดเจนว่า การลงทุนในภาค 1 (ปัจจัยการผลิต) ซึ่งให้ผลกำไรน้อยกว่านั้นเป็นไปเพื่อขยายการผลิตในภาค 2 (ปัจจัยบริโภค) ในอนาคต

แน่นอนว่า สภาเสนาบดีอาจแก้ปัญหานี้โดยอ้างถึงข้อแตกต่างระหว่างกำไรแบบทุนนิยม และกำไรแบบสังคมนิยม ซึ่งแฝงอยู่ในคำจำกัดความข้างต้น ถ้าสภาเสนาบดีต้องการหาทางออกเช่นนี้ ก็คงจะต้องกำหนดสาระของระบบทุนนิยม ซึ่งจะมีมากกว่าการแสวงหากำไรเพียงอย่างเดียว แต่สภาเสนาบดีกลับยิ่งนำสนใจน้อยลงไปอีก ในประเด็นเกี่ยวกับกฎเศรษฐกิจซึ่งเป็นแก่นแท้ของสังคมนิยม กฎนี้คือ

การตอบสนองให้ได้มากที่สุดต่อความต้องการทั้งทางวัตถุและวัฒนธรรมของสังคมทั้งหมดที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อย่างสม่ำเสมอด้วยการขยายและปรับปรุงการผลิตแบบสังคมนิยมอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยอาศัยวิทยาการที่ก้าวหน้าขึ้นเป็นรากฐาน⁵²

ที่กล่าวมาเป็นคำนิยามกฎอันเป็นแก่นแท้ของสังคมนิยมที่ประหลาดมาก ลักษณะของการผลิตแบบสังคมนิยมน่าจะมาจากกฎเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมนิยมมากกว่าที่อย่างแรกจะกำหนดอย่างหลัง บางทีนี้อาจจะสะท้อนให้เห็นการมองปัญหาของสภาเสนาบดีที่ยึดมั่นอยู่กับ “พลังการผลิต” การมองปัญหากังกล่าวมีความหมายโดยนัยยะว่า มีสิ่งซึ่งอาจเรียกว่า “พลังการผลิตแบบสังคมนิยม” ซึ่งจะเป็นตัวกำหนด “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” ในรูปแบบที่แน่นอน ข้อวิจารณ์โดยโรเซนโค ผู้มากหมายจะเป็นนักแต่งตำราเรียน เป็นตัวอย่างที่

ที่ว่า ความคิดแบบนี้อาจเป็นเรื่องไร้สาระไร้เพียงใด *ยาโรเซนโค* อังการวิเคราะห์ของสตาลิน และลงความเห็นไว้ว่า ภายใต้สังคมนิยม “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” จะไม่มีบทบาทอิสระของมันเองเลย หากจะกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ “พลังการผลิต” ดังนั้น เศรษฐกิจการเมืองของสังคมนิยมจะกลายเป็น “ทฤษฎีอันเป็นวิทยาศาสตร์ว่าด้วย การจัดการพลังการผลิต” และสาระของระบบคอมมิวนิสต์ในอนาคตจะเริ่มขึ้นและจบลงด้วย “การรื้อการพลังการผลิตอย่างมีเหตุผล”⁵³

สตาลินประนามเรื่องไร้สาระเช่นนี้ แต่ก็ต้องอ้างเหตุผลซึ่งคัดค้าน “การมองปัญหาโดยเน้นพลังการผลิต” ซึ่งสตาลินก็เห็นด้วย

นอกเหนือจากความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเก่าแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบใหม่ด้วยซึ่งเข้าแทนที่แบบเก่า จะกล่าวได้หรือไม่ว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบใหม่มีบทบาทเป็นเพียงเบรคคอยชั่วคราว พัฒนาการของพลังการผลิต แน่หนอ คำตอบก็คือไม่ ตรงกันข้ามความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบใหม่ คือ พลังหลัก ซึ่งกำหนดพัฒนาการของพลังการผลิตให้ก้าวหน้าขึ้นหากปราศจากซึ่งความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบใหม่แล้ว พลังการผลิตจะชะงักงัน ดังเช่นที่เป็นอยู่ในประเทศทุนนิยม⁵⁴

ดูเหมือนว่า ตอนนั้นสตาลินจะเริ่มเรียนรู้เกี่ยวกับวิชาวิธีบ้างแล้ว แต่สตาลินน่าจะได้สำรวจผลกระทบของบทบาทในการกำหนดของ “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” ซึ่งเขาเริ่มจะยอมรับ หลังจากทีสตาลินเห็นด้วยว่า “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” ไม่ใช่แค่อย่างเปลี่ยนแปลงตาม “พลังการผลิต”

เท่านั้นแล้ว สตาลินกลับเลยไปตกเฉียงปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งซึ่งอาจเกิดขึ้นไว้ ระหว่าง “พลังการผลิต” และ “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” ถ้ามีการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาด⁵⁵ ตรงนี้เองเป็นที่มาของทฤษฎีว่าด้วยการฟื้นฟูของระบบทุนนิยม

แน่นอนว่า สตาลินไม่ได้สนใจที่จะพัฒนาทฤษฎีดังกล่าว แต่ความคิดของเขาในปี 1952 จะชี้ให้เห็นว่า สตาลินต้องการวาทกรรมการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมนิยมที่มีลักษณะเคลื่อนไหวมากกว่าแบบจำลอง ความขัดแย้งกลบจนความขัดแย้งซึ่งอาจจะถึงขั้นแตกหักกลับมาเป็นปัญหาสำคัญอีกวาระหนึ่ง และอาจจะเชื่อมโยงขึ้นเป็นทฤษฎีว่าด้วยการต่อสู้ทางชนชั้นได้ ในสหภาพโซเวียตได้มีการถกเถียงกันมากถึงการต่อสู้ทางชนชั้น ในช่วงการต่อสู้และการกวาดล้างในปลายทศวรรษที่ 1930 ซึ่งมีที่ท่าจะระเบิดขึ้นอีกครั้งราวต้นทศวรรษที่ 1950 เป็นความยากที่จะประสานการถกเถียงเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นเข้ากับภาพความกลมกลืนของสังคม ซึ่งได้รับการเสนอในปี 1936 และการอธิบายหลายอย่างก็ไม่ชวนให้คล้อยตามเลย อาทิเช่น การแทรกซึมบ่อนทำลายจากภายนอก หรือ ความปั่นป่วนมีสาเหตุจากการที่ ทรากเคนของออคมีแนวมั้งจะชี้ค้ำอย่างหนักเชือกสศท้ายก่อนที่จะหมดกำลัง⁵⁶ จริงๆ แล้ว สามัญสำนึกคงไม่ต้องการเหตุผลที่สลับซับซ้อนเช่นนั้นมาอธิบายการกวาดล้างครั้งใหญ่สมัย สตาลิน แต่ที่ว่าประเด็นสำคัญมีอยู่ว่าไม่มีการอธิบายการกวาดล้างที่เกิดขึ้นด้วยทฤษฎีนาซีเอ็ดอิลเลย

แม้กระทั่งภายหลังมรณกรรมของสตาลินในปี 1953 ก็ยังไม่มีผู้ใดเสนอทฤษฎีการต่อสู้ทางชนชั้นในสังคมนิยม ความอับจนอันนี้เองเปิดโอกาสในปี 1956 ให้ *ครุสชอฟ* อธิบายพฤติกรรมอัน

บ้ำเดือนทหารชุดของสตาลินด้วยเหตุผลเพียงง่าย ๆ ว่า เป็นเพราะบุคลิกของสตาลิน⁵⁷ ไม่เคยมีการวิเคราะห์อย่างถ่วงถ่วงถึงสาเหตุทางโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง หรือข้อเท็จจริงที่ว่าทำไมสตาลินจึงยังลยอนวลอยู่ได้ ทั้ง ๆ ที่ได้ก่อกรรมทำเข็ญไว้มากมาย ถึงตอนนี้ สถานะของทรอจกสก็คงจะช่วยให้ความกระจ่างไม่ได้มากนัก เพราะถ้าหากสตาลินเป็นตัวแทนที่โง่เขลาของ ระบบราชการจริงแล้ว ทำไมต้องเสียแรงกำจัดสมาชิกของระบบราชการเสียมากมายก่ายกองเช่นนั้น

ผู้เสนอความจำเป็นที่จะต้องมีการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมของโซเวียตกลับกลายเป็นพรรคคอมมิวนิสต์จีน ซึ่งวิพากษ์วิจารณ์การเน้นบุคลิกของสตาลินจนเกินไป แต่การวิเคราะห์หนักไม่ได้ทำในนามของพรรคเอง หลังจากที่ครุสชอฟกล่าวประณามสตาลินในการประชุมสมัชชาพรรคโซเวียตเมื่อต้นปี 1956 พ.ศ.จ. ได้กล่อยตามครุสชอฟอย่างเปิดเผย และประณามสตาลินทั้งยังให้ความสนใจต่อการต่อสู้ทางชนชั้นมากขึ้นไป ทั้ง ๆ ที่ได้มีการประกาศว่า ความขัดแย้งหลักอันประนีประนอมไม่ได้สิ้นสุดลงแล้วในสังคมโซเวียต⁵⁸ อย่างไรก็ดี หลังจากนั้นไม่นาน พ.ศ.จ. ได้เปลี่ยนความคิด และกลับยืนยันว่า สตาลินเป็นสัญลักษณ์ซึ่งเป็นตัวแทนค้ำค้ำ "การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ" และ "การแข่งขันอย่างสันติ" ระหว่างค่ายสังคมนิยมกับสหรัฐอเมริกา⁵⁹ การยืนยันบทบาททางสากลของสตาลินดังกล่าวทำให้การวิเคราะห์ของจีนเกี่ยวกับความขัดแย้งทางโครงสร้างในสังคมโซเวียตไม่ได้มีทิศทางสภาพก่อนปี 1956

ปี 1956 เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์จีนร่วมสมัย ก่อนหน้านั้น

สาธารณรัฐประชาชนจีนได้พยายามปฏิบัติตามแบบจำลองทางการบริหารและจัดการ ซึ่งลอกแบบจากสหภาพโซเวียตโดยตรง⁶⁰ นอกจากนี้ ผู้นำจีนส่วนใหญ่จะยอมรับแบบจำลองสังคมนิยมของสตาลิน อันที่จริงนั้น ไม่ได้มีการถกเถียงมากนักเกี่ยวกับแบบจำลองนี้ เนื่องจากการเมืองในจีนถูกจำกัดอยู่ภายในกรอบของ "ประชาธิปไตยแบบใหม่"⁶¹ (อันเป็น "การปฏิวัติประชาธิปไตยแบบกวมผู่" ชนิดหนึ่ง) ซึ่งจะก้าวไปสู่สังคมนิยมสักวันหนึ่งในอนาคต หากกล่าวตามสูตร "ประชาธิปไตยแบบใหม่" "เผด็จการ" จะเป็นภาระรับผิดชอบของ "ชนชั้น" ได้แก่ ผู้ใช้แรงงาน ชาวไร่ ชาวนา นายทุนน้อย และนายทุนชาติ⁶² ส่วนชนชั้นที่เป็น "กัฏฐ์" ได้แก่ "นายทุนขุนนาง" และ "เจ้าที่ดิน" ในช่วงประชาธิปไตยแบบใหม่นี้ ระบบทุนนิยมยังขยายตัวต่อไป แต่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐในภาคเศรษฐกิจสำคัญ ๆ ความจริงสภาพเช่นนี้ก็คือความคิดดั้งเดิมของเลนินว่าด้วย "ทุนนิยมโดยรัฐ" อย่างไรก็ดี ราวปี 1955-56 จีนได้เริ่มโครงการโอนอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมเป็นของสังคม พร้อม ๆ กับโครงการเปลี่ยนภาคเกษตรกรรมให้เป็นกรรมสิทธิ์รวมหมู่ในขณะเดียวกันแบบจำลองการบริหารแบบโซเวียตก็ถูกยกเลิกไป อย่างไรก็ดี นี่เพียงพอแล้วหรือที่จะสนับสนุนถ้อยแถลงของ พ.ศ.จ. ในปี 1956 ว่า จีนได้กลายเป็นสังคมนิยมไปแล้วโดยพื้นฐาน คังทึสตาลินกระทำในปี 1935 ?

คำถามนี้ยังไม่เคยมีคำตอบที่กระจ่างชัด ประการแรก พ.ศ.จ. จะไม่เต็มใจยอมรับว่า การเป็นสังคมนิยมแล้วนั้นมีผลกระทบกระเทือนต่อนโยบาย "แนวร่วม" ของพรรค (โดยเฉพาะแนวร่วมกับ

นายทุนน้อยและนายทุนชาติ) ประการที่สอง พ.ค.จ. ไม่แน่ใจว่า การยกเลิกรูปแบบการบริหารแบบโซเวียต จะหมายถึงการปฏิรูตรูปแบบจำลองสังคมนิยมซึ่งไปคู่กันกับการบริหารดังกล่าวด้วยหรือไม่ เพราะฉะนั้น ในช่วงกลางทศวรรษที่ 1955 เราจะพบทั้งความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกับทัศนะของสตาลินในปี 1936⁶³ และความเห็นอื่น ๆ ซึ่งชวนให้คิดว่า พ.ค.จ. ยังมองตนเองในกรอบของ "พันธมิตร์สหประชาชาติ"⁶⁴ โดยทั่วไปแล้ว ก็เหมือนว่าจีนยังไม่เต็มใจจะยกเลิกแบบจำลองสังคมนิยมของสตาลินที่เกี่ยวพันกับ *เหมา เจ๋อตง* ในฐานะ *ผู้เข้าใจวิภาษวิธี* ได้วิพากษ์วิจารณ์ความไม่รู้ของสตาลินเกี่ยวกับวิภาษวิธี⁶⁵ แต่เหมาเองก็ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่จาก "ปัญหาเศรษฐกิจของสังคมนิยมในสหภาพโซเวียต" ซึ่งสตาลินเขียนไว้ในปี 1952 และในงานชิ้นนี้สตาลินได้แก้ไขแบบจำลองของตนในหลายประเด็นที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นในบทความนี้ *เหมา* อาศัยข้อเขียนนี้เป็นพื้นฐานสำหรับข้อเขียนของตน "ว่าด้วยการจัดการที่ถูกต้องในเรื่องความขัดแย้งในหมู่ประชาชน" *เหมา* เขียนงานชิ้นนี้ในปี 1957 และก้าวไปไกลกว่าสตาลินมากในการเสนอว่าอะไรอาจเกิดขึ้นได้บ้าง หากความขัดแย้งไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องจนกลายเป็นความขัดแย้ง ซึ่งไม่อาจประนีประนอมได้⁶⁶

ผู้เขียนไม่เชื่อว่า ข้อเขียนที่อ้างถึงเป็นความพยายามครั้งแรกของเหมา ที่จะสร้างทฤษฎีว่าด้วย "การปฏิวัติค่อเนื่อง" ในประเด็นนี้ ผู้เขียนมีความเห็นต่างจากนักวิชาการบางคน ผู้เขียนเชื่อว่า "การปฏิวัติอย่างไม่ขาดสาย" ซึ่งเป็นที่กล่าว

ถึงในช่วงกลางทศวรรษที่ 1950 ยังอยู่ในกรอบของแบบจำลองสังคมนิยม ซึ่งได้รับอิทธิพลของโซเวียต ถึงแม้เหมาจะมีทัศนะอันไม่เปลี่ยนแปลงว่า "ความขัดแย้ง" เป็น "พลังผลักดันของประวัติศาสตร์"⁶⁸ แต่ในทัศนะของเหมา การ "จัดการ" ความขัดแย้งนั้นเป็น ไปตามเงื่อนไขที่ที่กำหนดไว้ในแบบจำลอง มีความแตกต่างกันอย่างมหาศาลระหว่างการกำหนดว่า ความขัดแย้งคือพื้นฐานของพลังผลักดันในการเปลี่ยนแปลงของสังคม กับการกำหนดความเปลี่ยนแปลงในสาระของแบบวิถีการผลิตแบบหนึ่ง อันเป็นผลจากความขัดแย้งดังกล่าว ทั้งหนักที่อาจสรุปได้จากข้อเขียนของเหมาในปี 1957 เป็นเพียงรายการความขัดแย้งต่างๆ ซึ่งดำรงอยู่ในแต่ละองค์ประกอบ ของแบบจำลอง แม้แต่การโฆษณาชวนเชื่อครั้งใหญ่ ซึ่งหลายคนกล่าวว่า เป็นการก้าวไปสู่สังคมนิยมวิเศษในบางส่วนของจีนนั้น⁶⁹ ก็เป็นความคิดซึ่งยังคงยึดอยู่ในกรอบของแบบจำลองสังคมนิยมของโซเวียตอยู่มากก็เกี่ยว อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่แตกต่างไปก็คือแบบจำลองของเหมากำหนดส่วนประกอบหลายอย่างชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง "ความสัมพันธ์ทางการผลิต" กับ "พลังการผลิต" คราวนี้มีการเน้นความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงทั้งสองส่วน *โดยการปลดระดมทางการเมือง* นี่เป็นทัศนะที่ห่างไกลจากทัศนะของทรอตสกี ที่ให้เศรษฐกิจเป็นควำกำหนด อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางคนได้ตีความการโฆษณาชวนเชื่อครั้งใหญ่ว่าคล้ายคลึงกับความคิดของทรอตสกีเกี่ยวกับ "การปฏิวัติถาวร" ซึ่งกำหนดให้ "การปฏิวัติประชาธิปไตยของภูมิภาค" และ "การปฏิวัติสังคมนิยม" เป็นขั้นตอนที่จะต้องเกิดขึ้นติดต่อกัน⁷⁰

เหมาต้องใช้เวลาพยายามอย่างมาก เพื่อยืนยันว่า “การปฏิวัติอย่างไม่ขาดสาย” ของคนไม่ได้กำหนดขึ้นก่อนต่าง ๆ ซึ่งจะคงเกิดขึ้นก่อนหลังตามลำดับ หากเป็นการปฏิวัติซึ่งดำรงอยู่ในขั้นตอนของสังคมนิยม⁷¹ ทั้งนี้ เพราะเหมาต้องการแยกตัวเองจากทัศนคติของเหมาเกี่ยวกับ *ทฤษฎีสก* แต่เพื่อการนี้ เหมาต้องยอมรับโดยนัยยะว่า จีนได้บรรลุสังคมนิยมแล้ว แต่ก็เป็นจริงได้ยากในเมื่อยังมีความขัดแย้งในหมู่ “ประชาชน” ซึ่งยังเป็น “พันธมิตร 4 ชั้นชั้น”

คนอื่น ๆ ได้เขียนถึง “การปฏิวัติอย่างไม่ขาดสาย” ในจีนมาพอควรแล้ว⁷² ผู้เขียนขอกล่าวแต่เพียงว่า ความเปลี่ยนแปลงขั้นมูลฐานในความคิดของจีนเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมนิยมไม่ได้เกิดขึ้นจนกระทั่งทศวรรษที่ 1960 ความเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลสืบเนื่องจากทัศนคติของเหมาที่มองว่าการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมนิยมโดยรวดเร็วนั้นค่อนข้างจะมีต้นทุน โดยเฉพาะหลังจากวิกฤติทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นผลของการโหมทะยานครั้งใหญ่ และหลังจากที่นโยบายของเหมาต้องเผชิญกับการกักกันโดยสมาชิกอาวุโสของพรรค ในอีกแง่หนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงนี้ส่วนหนึ่งเป็นปฏิกริยาของจีนต่อไซเวียตว่าด้วย “การสร้างสรรค์สังคมนิยมวินิตส์”

“สังคมนิยมวินิตส์” ของครุสชอฟ และข้อวิพากษ์ของจีน

ถึงแม้ว่า ผู้นำใหม่ของไซเวียตจะได้ประณามสตาลินอย่างรุนแรงตั้งแต่ปี 1956 เป็นต้นมา แต่แบบจำลองสังคมนิยม ซึ่งสมัชชาครั้งที่ 22 ของพรรคคอมมิวนิสต์ไซเวียตลงมติรับรองเมื่อเดือนตุลาคม 1961 กลับไม่แตกต่างไปจากแบบจำลอง

ซึ่งสตาลินได้เสนอไว้เมื่อปี 1936⁷³ เนื่องจากแบบจำลอง ได้กลายเป็นจริงขึ้นโดยพื้นฐานแล้วตั้งแต่เวลานั้น สังคมนิยมได้รับการเสริมสร้างให้มั่นคงขึ้นในสหภาพโซเวียต และผู้นำไซเวียตก็ได้เริ่มไตร่ตรองเกี่ยวกับ “การสร้างสรรค์สังคมนิยมวินิตส์” ซึ่งจะกระทำเป็น 2 ชั้นตอน ในชั้นแรก (ระหว่าง 1961-70) สหภาพโซเวียตจะคงเอาชนะผลผลิตต่อหัวของสหรัฐอเมริกา ซึ่งถือว่าเป็นประเทศทุนนิยมที่ร่ำรวยและเข้มแข็งที่สุด ผลผลิตทางอุตสาหกรรมจะต้องเพิ่มขึ้น 150% ประสิทธิภาพในการผลิตจะต้องเพิ่มขึ้น 100% ผลที่ติดคามมากก็คือ เวลาทำงานจะลดลงเหลือสัปดาห์ละ 35 ชั่วโมง (หรือ 30 ชั่วโมง สำหรับงานหนัก) ความต้องการที่อยู่อาศัยที่ได้มาตรฐานจะได้รับการตอบสนอง และงานที่ต้องใช้กำลังหนักจะหมดสิ้นไปเมื่อเสร็จขั้นตอนที่ 2 ในปี 1980 ผลผลิตทางอุตสาหกรรมจะต้องเพิ่มขึ้นสูงกว่าปี 1961 ถึง 50% และประสิทธิภาพในการผลิตจะเพิ่มขึ้น 300 ถึง 350% สังคมนิยมไซเวียตจะพัฒนาใกล้เคียงที่จะสามารถนำเอาหลักการตอบสนองความต้องการมาปฏิบัติได้ และจะค่อย ๆ แปรสู่ระบบกรรมสิทธิ์เพียงรูปแบบเดียว กว่าที่จะถึงเวลานั้น ไซเวียตคงจะได้อ้างรากฐานหลักของสังคมนิยมวินิตส์เรียบร้อยแล้ว

สมมุติว่า การพัฒนาของ “พลังการผลิต” สามารถกระทำได้จริง ๆ ตามที่คาดหมายไว้ แบบจำลองดังกล่าวนี้จะน่าเชื่อถือเพียงใด? อันที่จริงไม่ได้มีการกล่าวถึงระดับพัฒนาการของ “พลังการผลิต” มากนัก เนื่องจากยังไม่เคยทดลองกันได้เลยว่า ความก้าวหน้าของพลังการผลิตที่จำเป็นสำหรับสังคมนิยมวินิตส์ ควรจะอยู่ในระดับใด ส่วน

ปัญหา “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” เด่า ก็เป็นที่เชื่อกันว่า การแปรเปลี่ยนเป็นกรรมสิทธิ์รวมหมู่เพียงอย่างเดียวเป็นเงื่อนไขที่พอเพียงสำหรับการสิ้นสุดของการผลิตเพื่อสินค้า เมื่อมีระบบกรรมสิทธิ์รวมหมู่ ก็อาจกล่าวได้ว่าสังคมจะไม่มี การแบ่งแยกทางชนชั้นอีกต่อไป แม้ว่าเราไม่อาจมั่นใจได้ว่า นโยบายพรรคดังกล่าวหมายความถึงอะไรแน่ เมื่อพูดถึงการยกเลิกชนชั้นทั้งหมด ผลอีกอย่างหนึ่งของการแปรเป็นกรรมสิทธิ์รวมหมู่ก็คือ จะไม่มีความแตกต่างอีกต่อไป ระหว่างมาตรฐานความเป็นอยู่ของเมืองและชนบท ตลอดจนระหว่างงานที่ใช้แรงกายและงานที่ใช้แรงสมอง กวียเหคนปัญหาชนก็จะไม่อาจดำรงอยู่ต่อไปในฐานะชนชั้น ซึ่งแตกต่างจากชนชั้นอื่น ๆ ประชาชนทั้งหมดจะมีความสัมพันธ์กับปัจจัยการผลิตในแบบเดียวกัน จะมีความผูกพันการทำงานอย่างเดียวกัน ตลอดจนจะได้รับส่วนแบ่งจากผลผลิตทางสังคมเท่ากัน ทุกคนจะมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันเท่าเทียมกัน ในการบริหารกิจการสาธารณะ และวินัยในการทำงาน “จะไม่เป็นเสมือนภาระอีกต่อไป หากจะแปรเปลี่ยนความสุขสนุกสนานร่วมกัน”

ที่กล่าวมาทั้งหมด คือ นโยบายที่ประกาศใช้เมื่อปี 1961 ซึ่งจะต้องบรรลุผลในทางปฏิบัติก่อนปี 1961 ถึงแม้ว่า นโยบายนี้ดูจะมีลักษณะเพื่อฝันอย่างสุดซึ้งก็ตาม แต่ก็เป็นไปได้ที่ความเข้าใจโดยทั่วไปว่า สังคมคอมมิวนิสต์ควรจะเป็นอย่างไร แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาเริ่มเกิดขึ้น หากเราคำนึงว่า นโยบายนี้เป็นเพียง “การสร้างพรรคสังคมนิยมในประทศเดียว” หรือคสก็คงจะชอบใจมากเมื่อถึงตอนนั้น เนื่องจากสังคมคอมมิวนิสต์จะสร้างขึ้นแต่ภายในประเทศเดียว แทนที่จะอาศัย “กอง

กำลังมวลชนคึกอวูร” โซเวียตกลับเสริมสร้างแสนยานุภาพของกองทัพ⁷⁴ การปกครองตนเองแบบคอมมิวนิสต์จะปรากฏเป็นจริงภายใต้การพิทักษ์จากกองทัพอาชีพ ซึ่งคงจะไม่ใครมีเวลาเหลือสำหรับกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีใช้ความชำนาญเฉพาะอย่าง อาทิ เช่น การเกษตร การผลิต การบริหาร หรือกวีนิพนธ์ดังที่มาร์กซ์ได้พยากรณ์ไว้

ในสังคมคอมมิวนิสต์ หน้าที่สาธารณะ ซึ่งคล้ายคลึงกับหน้าที่ซึ่งรัฐรับผิดชอบอยู่ทุกวันนี้ ในปริมาณของการบริหารเศรษฐกิจและวัฒนธรรมนั้น จะได้รับการรักษาไว้และปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้นตามพัฒนาการของสังคม หากว่า ลักษณะของหน้าที่ และวิธีการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว จะแตกต่างไปจากที่เป็นอยู่ ในสังคมนิยมองค์กร ซึ่งรับผิดชอบการวางแผน การบัญชี การบริหารกิจกรรมเศรษฐกิจ และการยกระดับวัฒนธรรม ซึ่งในปัจจุบันเป็นองค์กรของรัฐนั้น จะหมดไป ซึ่งลักษณะทางการเมือง และ แปรเปลี่ยนกลายเป็นองค์กรของการปกครองตนเองของประชาชน สังคมคอมมิวนิสต์จะเป็นประชาคมของผู้ทำงานที่การจัดตั้งอย่างมีระบบ จะมีการบัญญัติกฎเกณฑ์แห่งชีวิตแบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งจะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เหล่านี้จะกลายเป็นความต้องการอันเป็นอิสรภาพและความเขยขึ้นของทุก ๆ คน⁷⁵

ภาพสังคมคอมมิวนิสต์ดังที่เห็นข้างเหมือนกับแบบจำลองสังคมนิยมภายในชื่อใหม่เสียจริง ๆ

ข้อวิพากษ์ของจีนก่อนนโยบายของสมัชชาโซเวียตครั้งที่ 22 นี้ ค่อนข้างจะรุนแรงทีเดียว⁷⁶ แต่สิ่งที่เป็นเป้าหมายของการวิจารณ์กลับไม่ใช่แบบจำลองของครุสชอฟ หากเป็นการวิจารณ์เหตุจูงใจของครุสชอฟ ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ตลอดจน

จนมาตรการขึ้นทะเบียนเพื่อปฏิบัติตามนโยบาย
จีนอ้างว่าครุสซอฟเสนอแบบจำลองดังกล่าว เพื่อ
ซ่อนเร้นแผนการฟื้นฟูระบบทุนนิยมขึ้นใหม่ในไซ-
เวียต แบบจำลองของครุสซอฟ ถูกใช้เพื่อสร้าง
ความชอบธรรมแก่แนวคิดที่ว่า “พรรคคอมมิวนิ-
สต์ของประชาชนทั้งปวง” “รัฐของประชาชนทั้ง
ปวง” รวมทั้งการยกเลิก “เผด็จการชนชั้นกรรมา-
ชีพ” อันที่จริงประเด็นซึ่งจีนวิพากษ์วิจารณ์หลาย
ประเด็นนั้นอาจสืบสาวได้ว่า แฝงอยู่ในความกึก
ของสตาลินอยู่แล้ว จริงอยู่สตาลินไม่ได้เป็นผู้เสนอ
ความกึกเรื่อง “พรรคของประชาชนทั้งปวง” ทั้ง
สตาลินมักจะต้องอ้างถึง “เผด็จการของชนชั้นกรรมา-
ชีพ” อยู่เสมอระหว่างการกวาดล้าง แก๊งสตาลินเอง
เป็นผู้ประกาศว่า ชนชั้นกรรมาชีพได้หมดไปจาก
ไซเวียตตั้งแต่ปี 1936 เพราะฉะนั้น ข้อวิพากษ์
ของจีนเกี่ยวกับข้อถดถอยของสตาลินเมื่อปี 1936 จึง
น่าแปลกอยู่ไม่น้อย ในเมื่อจีนยกย่องสตาลินว่า
ยึดมั่นใน “เผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ” ทั่วๆ
ทั้ง สตาลินเองเป็นผู้ยืนยันว่า ไม่มีชนชั้นที่เป็นปฏิ-
ปักษ์กันอีกต่อไปแล้วในไซเวียต นี่ยังเป็นเรื่อง
ประหลาดถ้าคำนึงว่า ในปลายศตวรรษที่ 1930
คำว่า “เผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ” มักจะเป็น
ข้ออ้างในการใช้กลไกรักษาความมั่นคงของรัฐใน
การปราบปรามฝ่ายตรงข้ามของสตาลิน และเหมา
เองก็ได้เคยวิพากษ์สตาลินที่ใช้กลไกนี้มากจนเกินไป⁷⁷
ยิ่งไปกว่านั้น รัฐธรรมนูญฉบับปี 1936 ก็ได้
บัญญัติถึง “รัฐของประชาชนทั้งหมด” ไว้แล้ว
เราอาจแย้งว่า ข้อวิพากษ์ครุสซอฟของจีนสอดคล้อง
กับทัศนะของเลนินที่ว่า “เผด็จการของชนชั้น
กรรมาชีพ” ควรจะดำรงอยู่ต่อไปจนกว่าสังคมนิยม

มิวนิสต์จะปรากฏเป็นจริง⁷⁸ ถึงกระนั้นก็ตาม การ
ที่จีนพยายามปกป้องสตาลินนั้นไม่เป็นผลก็เท่าใดนัก
เอกสารของจีน “ว่าด้วยคอมมิวนิสต์จอม
ปลอมของครุสซอฟ และบทเรียนทางประวัติ-
ศาสตร์” (1964) เป็นการประนามนโยบายของ
สมัชชาพรรคไซเวียตครั้งที่ 22 โดยแจกแจงให้เห็น
ว่าการก้าวไปสู่สังคมนิยมมิวนิสต์ไม่อาจเกิดขึ้นได้
เนื่องจากการฟื้นฟูระบบทุนนิยมในสหภาพไซเวียต
ส่วนใหญ่ของเอกสารนี้ เป็นการยกตัวอย่างการ
ปลอมแปลง แสวงหากำไร ล้อลบลบเกลินในกรณี
ต่างๆ ทั้งหมดนั้นอาจเป็นผลจากการวิพากษ์ระบบทุน
นิยมที่จริง แต่เราไม่อาจสรุปแน่นอนได้หากไม่มีการ
พิสูจน์ให้ชัดเจนว่า พฤติกรรมที่ชั่วร้ายเหล่านั้นมี
รากอยู่ในวิถีการผลิตแบบทุนนิยมซึ่งสิ้นชีพขึ้นใหม่
ในสหภาพไซเวียต หรือเป็นผลพวงของการเปลี่ยนแปลง
ในสาระของวิถีการผลิตหลัก

การวิพากษ์ไซเวียตของจีนในช่วงทศวรรษที่
1960 ใช้วิธีเสนอลักษณะต่างๆ ของ “ทุนนิยม”
ในไซเวียต ซึ่งเห็นได้ชัดเจนและรุนแรงขึ้นนับแต่
ยุคสตาลิน เพื่อสรุปว่า ไซเวียตได้กลับเป็นทุน
นิยมไปแล้ว การสรุปเช่นนี้ไม่มีหลักประกันแต่
อย่างใด ถึงแม้ว่าสิ่งซึ่งจีนหยิบยกขึ้นมาจะเป็น
ลักษณะสำคัญๆ ของแบบจำลองมากกว่าจะเป็นผล
สะท้อนทางพฤติกรรมก็ตาม การสรุปในทำนองนี้
ก็ยิ่งขาดหลักประกันอยู่นั่นเอง การพิจารณาภาพ
สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ 2 ระยะต่าง
กัน อาจช่วยให้เราเปรียบเทียบความแตกต่างได้
แต่ไม่บอกอะไรมากนักเกี่ยวกับแนวโน้มโดยทั่วไป
จริงๆ แล้ว การจับภาพที่ภาพก็ตาม จะไม่เป็น
ประโยชน์เลย นอกเสียจากว่า เราจะรู้ว่าลักษณะ
ใดเป็นลักษณะหลักของวิถีการผลิตแบบใดแบบ

หนึ่ง ซึ่งก็หมายความว่า เราจะต้องกำหนดหลักการที่ควบคุมความเป็นไปของแบบวิถีการผลิตนั้นๆ ใ้ได้อย่างชัดเจน *สตาลิน* ได้พยายามแสวงหาหลักดังกล่าวของแบบวิถีการผลิตแบบทุนนิยม และสังคมนิยมในปี 1952 แต่ผู้เขียนก็ได้เสนอแนะไว้แล้วว่า ความพยายามของสตาลินไม่อาจกล่าวได้ว่า ประสบผลสำเร็จ ปัญหาที่มีอยู่ว่า แผนฯ ได้พยายามกระทำสิ่งเดียวกันหรือไม่

ทฤษฎีที่ว่าด้วย "การปฏิวัติซ้อน" ซึ่งพัฒนาขึ้นในช่วงต้นทศวรรษที่ 1960 ดึงซึ่งกว่าทฤษฎีของทรอตสกีมาก *ทรอตสกี* รู้สึกว่า ไม่อาจอธิบายกำเนิดของการดำรงอยู่ของขบวนการในฐานะกลุ่มทางสังคมได้เพียงด้วยสาเหตุของซากเคนจากอดีต แผนฯ ก้าวไปไกลกว่าที่เสนอว่า ความแตกต่างในสถานะและอำนาจในสังคมนิยมผ่านอาจขยายตัวเป็นความแตกต่างทางชนชั้นได้ โดยดูจากความสัมพันธ์ที่แต่ละกลุ่มมีต่อบังคับบัญชาการผลิต⁷⁹ ถึงกระนั้น เราไม่อาจได้คำตอบที่ชัดเจนจากข้อเขียนของเหมาว่าคืออะไร กลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้กระบวนการนี้เกิดขึ้นได้ ในเอกสาร "ว่าด้วยคอมมิวนิสต์จอมปลอมฯ" (ซึ่งเหมามีส่วนเขียนหรืออย่างน้อยตรวจสอบด้วยการเขียนด้วยส่วนหนึ่ง) มีการอ้างถึงบทบาทสำคัญของสิทธิกฎหมาย⁸⁰ อยู่บ้างแต่ไม่เป็นระบบ กว่าที่จง ชุน เซียว และเตียว เทวียนหยวน จะประมวลความถึเกิดขึ้นเป็นทฤษฎีอย่างมีระบบได้ ก็สืบกว่าปีให้หลัง⁸¹ ระหว่างนี้ อาจกล่าวได้ว่า การหันสู่ระบบทุนนิยมในสหภาพโซเวียตเป็นเพียงสมมุติฐาน มิใช่ "ทฤษฎี"

“สังคมนิยมก้าวหน้า” และ “ทฤษฎีกฎหมายพี”

หลังจากการประชุมสหประชาชาติในปี 1964 แผนการสร้างพรรคสังคมนิยมวินาศก็ถูกตี้อย่างเจ็บปวด เจ็บ ๆ ถึงแม้แนวทางของสมัชชาครั้งที่ 22 จะไม่ถูกยกเลิกอย่างเป็นทางการ แต่ก็ไม่มีใครอยากนึกถึงเป้าหมายที่ใหญ่โตและเป็นจริงไม่ได้ที่กำหนดไว้เมื่อปี 1961 แรกเริ่มเดิมทีนั้นการประชุมถึงกับอ้างว่า ประเทศอื่น ๆ ในค่ายสังคมนิยม นอกเหนือจากสหภาพโซเวียตสามารถเริ่มกระบวนการสร้างสรรค์สังคมนิยมวินาศได้เช่นกัน⁸² แต่ประเทศในยุโรปตะวันออกมักจะเลี่ยงไปใช้คำว่า “สังคมนิยมก้าวหน้า” เพื่อไม่ให้ชัดเจนเกินไปนัก⁸³ สหภาพโซเวียตก็หันมาใช้คำนี้เช่นกันในตอนปลายทศวรรษที่ 1960 โดยอ้างว่า เป็นคุณูปการต่อทฤษฎีมาร์กซิสต์ของ เลโอนิด เบรชเนฟ⁸⁴ อีกครั้งหนึ่ง “สังคมนิยมก้าวหน้า” เป็นการมองสังคมนิยมในฐานะแบบจำลอง ซึ่งบรรลุผลในทางปฏิบัติในสหภาพโซเวียตตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 “พลังการผลิต” คู่มือนั้นจะได้เปลี่ยนแปลงไปในทางคุณภาพเนื่องมาจากการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์วิทยาการ และได้ก้าวหน้าถึงขั้นที่เอื้ออำนวยให้มีนโยบายสร้างความสมดุทธ์ระหว่างเศรษฐกิจภาคต่าง ๆ โดยไม่จำเป็นต้องเน้นภาคอุตสาหกรรมหนักเพียงภาคเดียว

อย่างไรก็ดี แบบจำลอง “สังคมนิยมก้าวหน้า” ก็จะถดถอยอย่างมากเมื่อเทียบกับแบบจำลองที่ผ่านมาในส่วนที่เกี่ยวกับ “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” ถึงแม้ว่าสหภาพโซเวียตจะได้เปลี่ยนแปลงไปมากตั้งแต่ปี 1936 แต่เราก็ยังเห็นภาพ

ทำนองเดียวกันในแบบจำลอง “สังคมนิยมก้าวหน้า” ทั้งในเรื่องแบบแผนกรรมวิธีและโครงสร้างทางชนชั้น ซึ่งไม่ต่างจากแบบจำลองอื่น ๆ ใดๆ ก็ตาม ใน “สังคมนิยมก้าวหน้า” กล่าวได้ว่า ความไม่เท่าเทียมกันลดน้อยลงมาก รายได้ของกรรมกรที่เคยได้ค่าแรงต่ำนั้น ได้รับการยกระดับให้สูงขึ้น ส่วนลักษณะของรัฐ แบบจำลองใหม่นี้ยังมีค่านิยมในรูปแบบ “รัฐของประชาชนทั้งหมด” โดยไม่กล่าวถึงความคิดของคริสตอเฟอร์เกี่ยวกับการสลายตัวของรัฐแต่อย่างใดเลย ตรงกันข้ามแทนที่รัฐจะลดความสำคัญลง กลับได้รับการ “ปรับให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น” ในอนาคตอันใกล้ มีการกล่าวถึงการเสริมสร้างประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญโซเวียตฉบับปี 1977 สะท้อนให้เห็นถึงการตกเถียงอย่างกว้างขวางในประเทศนี้

ถ้าเช่นนั้น อะไรบ้างเล่าที่ได้เปลี่ยนแปลงไป? เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า “พลังการผลิต” ในโซเวียตไม่ว่าจะมองในแง่ใด ก็พัฒนาความตลับขั้วซับซ้อนเกินกว่าเมื่อปี 1936 มากมาย ซึ่งทำให้ผู้นำโซเวียตมีความมั่นใจมากพอจนไม่จำเป็นต้องขู่คำขวัญใดๆ ที่เรียกร้องให้โซเวียตก้าวให้ทันโลกทุนนิยมตะวันตกที่ก้าวหน้า ทุกวันนี้ ปัญหาที่ว่าวิธีการผลิตแบบสังคมนิยมมีตัวตนหรือไม่เป็นปัญหาที่เบาคว่า ⁸⁵ และจะเป็นที่น่ายินดีอย่างยิ่งถ้าจะมีการตกเถียงในปัญหานี้ ในบทความนี้ ผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดวิธีการผลิตดังกล่าว ความพยายามทำนองนี้ มักจะเป็นการตัดสินโดยอคติ และจบลงด้วยการปฏิเสธคุณสมบัติบางประการของวิธีการผลิตแบบทุนนิยม แต่ไม่เคยครอบคลุมคุณสมบัติทุก

ประการเลย น่าจะง่ายกว่ามาก ถ้าเราเลิกใช้คำว่าวิธีการผลิตแบบสังคมนิยมเสียเลย และอธิบายแค่เพียงว่า องค์ประกอบโคบ้างของวิธีการผลิตแบบทุนนิยมที่แปรเปลี่ยนไป ใดๆ ก็ตาม ผู้เขียนได้โต้แย้งด้วยว่า จำเป็นต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าอะไรคือหลักการที่บ่งการความเป็นไปของวิธีการผลิตแบบทุนนิยม และการเปลี่ยนแปลงในหลักการนี้ก่อให้เกิดผลอย่างไร ไม่เช่นนั้นแล้ว ก็ไม่อาจหาความหมายของทิศทางของการเปลี่ยนแปลงใดๆ ได้เลย นี่เป็นสิ่งที่ทำได้ยากเย็นแสนเข็ญมาก สทิวินเคยเสนอว่า การแสวงหากำไรสูงสุด คือ หลักการของทุนนิยม และผู้เขียนสงสัยว่า จางซุนเฉียว และเหยาเหวินหยวน ก็กำลังพยายามค้นหาหลักการดังกล่าวนี้เช่นกัน ในปี 1975 งานของทั้ง 2 คนเน้นถึงปัญหา “สิทธิภูมิพี” แต่ก็ไม่อาจให้ความกระจ่างเกี่ยวกับสาระของระบบทุนนิยมได้โดยตัวของมันเอง “สิทธิภูมิพี” อาจให้ความกระจ่างเกี่ยวกับแบบแผนการจัดสรรแบ่งปันผลผลิตตลอดจน “โครงสร้างส่วนแบ่ง” ในรูปของกฎหมาย เป็นที่ชัดเจนว่า “สิทธิภูมิพี” ไม่ใช่หลักการที่บ่งการสาระของวิธีการผลิตแบบทุนนิยม และผู้เขียนเองสงสัยว่าทั้ง จางซุนเฉียว และเหยาเหวินหยวน ก็ไม่ได้คิดว่ามันเป็นเช่นนั้น ใดๆ ก็ตาม ฝ่ายตรงข้ามของคนทั้งสองก็ยังไม่วายที่จะกล่าวหาว่า ทั้งสองคิดว่า สิทธิภูมิพีคือสาระของทุนนิยม ทั้งยังวิจารณ์ว่าพวกเขามีความสับสนระหว่างความเสมอภาคในระดับวิภาคกรรมและอำนาจเศรษฐกิจโดยเปรียบเทียบ ⁸⁶

ทั้งที่ผู้เขียนได้เสนอแนะไว้ในตอนต้นของบทความนี้ ผู้เขียนคิดว่า หลักการที่บ่งการสาระของวิธีการผลิตแบบทุนนิยม ก็คือ สถานะสินค้าของ

พลังแรงงาน จากจุดนี้เราอาจได้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณสมบัติเกือบทั้งหมดของความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยม แต่ทว่า หลักการดังกล่าวจะเป็นอันตรายมากถ้านำไปใช้ในกรณีของประเทศซึ่งอ้างตนเองเป็นสังคมนิยม ระบบมาร์กซิสต์ที่โหดจะยอมรับว่าคำรณลักษณะของทุนนิยมกลดออกมาในแง่ที่ว่าพลังแรงงานในประเทศนั้น ๆ ยังเป็นสินค้าอยู่ รัฐบาลโคโธในยุโรปตะวันออกซึ่งทุกวันนี้ได้เริ่มปล่อยให้สำนักงานกำหนดแรงงานค่าเงินงานโดยเสรีนั้น จะยอมรับว่า ระบบทุนนิยมกำลังฟื้นฟูแข็งแกร่งขึ้นทุกวัน ถ้ายอมรับเช่นนั้นก็จะเป็นคำสาปแช่งที่ประหลาดมากสำหรับผู้ที่เชื่อกฎ "สังคมนิยมก้าวหน้า" ในสังคมโลกก็ตาม ซึ่งเรียกตนเองว่าสังคมนิยม การแสวงหาหลักการซึ่งเป็น

แก่นแท้ของระบบทุนนิยมเป็นเรื่องอันตราย ถึงกับตัวอย่างของสิ่งที่เกิดขึ้นกับทุกคนในจีนที่คิดว่า "สิทธิกฎหมาย" อาจเป็นคั่นคอของการก่อตัวของชนชั้นใหม่ ๆ พวกเขาถูกประณามว่า มองเห็นเงินเป็นสังคมนิยม⁸⁷ สิ่งสำคัญก็คือทิศทางของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งไม่ใ้ตัวใดโดยการเปรียบเทียบสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ต่างช่วงกัน หากวัดจากแนวโน้มขั้นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแรงงาน การสร้างแบบจำลองสังคมนิยมเป็นอุปสรรคต่อการวิเคราะห์เช่นนี้ และนี่เป็นสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงให้มากทุกวันนี้ เนื่องจากสหภาพโซเวียตกำลังมุ่งปรับปรุง "สังคมนิยมก้าวหน้า" ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และจีนกำลังเริ่มรับแบบจำลองแบบใหม่ของสังคมนิยม●

เชิงอรรถ

1. *J.V. Stalin*, "On the Draft Constitutions of the USSR", 25 November 1936 ใน *J.V. Stalin, Problems of Leninism*, Moscow Foreign Languages Publishing House, 1947 หน้า 540-68.
2. *L. Trotsky, The Revolution Betrayed: What is the Soviet Union and Where is it going?*, New York Pathfinder Press, 1970.
3. *Communist Party of the Soviet Union (CPSU), Programme* 31 October 1961, London, Soviet Booklet. No. 83, 1961.
4. Chinese Communist Party (CCP) 14 July 1964 ใน *The Polemic on the General Line of the International Communist Movement*, Peking Foreign Languages Press 1965. หน้า 417-80.
5. เรื่องความเป็นมาของแบบจำลองนี้ อยู่ใน *A. Evans*, "Developed Socialism in Soviet Ideology", *Soviet Studies* Vol. XXIX No. 3, July 1977. หน้า 409-20 และ *M. Lavigne* "Advanced Socialist Society" ใน *Economy and Society* Vol. 7 No. 4, November 1978 หน้า 387-94.

6. *K. Marx*, "Marginal Notes to the Programme of the German Workers' Party 1875" ใน *K. Marx & F. Engels, Selected Works*, Moscow, Progress Publishers 1970, Vol. III หน้า 13-30
7. *V.I. Lenin*, "The State and Revolution" 1917 ใน *V.I. Lenin, Selected Works*, Moscow, Progress Publishers 1975 Vol. II หน้า 238-327.
8. *M. Weber*, **The Methodology of the Social Sciences**, New York, The Free Press 1949 หน้า 90.
9. ศุ *B. Hindess and P. Hirst*, **Pre-capitalist Modes of Production**, London (Routledge and Kegan Paul), 1975 โดยเฉพาะหน้า 309-13.
10. เพิ่งอ้าง หน้า 9-12,
11. เพิ่งอ้าง หน้า 9
12. ศุ *N. Poulantzas*, **Political Power and Social Classes**, London, New Left Books, 1973.
13. ศุ *M. Weber* ใน *H. Gerth and C. Wright Mills*, **From Max Weber: Essays in Sociology**, London (Routledge and Kegan Paul), 1948 หน้า 232-35.
14. ดูข้อคัดค้านใน *A. Giddens*, **The Class Structure of the Advanced Societies**, London, Hutchinson University Library, 1973 หน้า 41-52.
15. ศุ *M. Weber* ใน *Gerth & Mills* อ้างแล้ว หน้า 280.
16. *B. Ollman*, **Alienation: Marx's Conception of Man in Capitalist Society**, Cambridge University Press, 1971.
17. นิตยสารของ Hindess และ Hirst เช่นกัน, อ้างแล้ว หน้า 107.
18. เวเบอร์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับ "patrimonialism" ในฐานะประเภทย่อยของฟิวคัลลิม
19. ดูข้อคัดค้านใน *W.F. Wertheim*, **Evolution and Revolution: The Rising Waves of Emancipation**, Harmondsworth, Penguin Books, 1974 หน้า 75-78.
20. *F. Engels*, "The Origin of the Family, Private Property and the State", 1884 ใน *Marx and Engels*, อ้างแล้ว, หน้า 315-16.
21. ดูข้อคัดค้านใน *G. Ross*, "Marxism and the New Middle Classes: French Critiques", **Theory and Society** Vol. 5 No 2, 1978, หน้า 162-90
22. *E.O. Wright*, "Class Boundaries in Advanced Capitalist Societies", **New Left Review**, No. 98 July-August 1976, หน้า 3-41.
23. *Stalin*, 25 November 1936, **loc. cit.**
24. *J.V. Stalin*, "Dialectical and Historical Materialism", September 1938 ใน *Stalin*, **Problems of Leninism** อ้างแล้ว, หน้า 585-86.

25. *Trotsky* อ้างแล้ว หน้า 62-63.
26. อ้างแล้ว หน้า 65-78.
27. อ้างแล้ว หน้า 78-85.
28. *J.V. Stalin* "Remarks on Economic Questions connected with the November 1951 Decision", 1 February 1952 ใน *J.V. Stalin, Economic Problems of Socialism in the USSR*, Peking Foreign Languages Press, 1972, หน้า 9-18.
29. *Stalin*, 25 November 1956. **Loc. cit.** หน้า 544-45.
30. อ้างแล้ว หน้า 545.
31. *Trotsky* อ้างแล้ว หน้า 241.
32. บทสรุปที่ตีพิมพ์ของการวิเคราะห์ที่ขูดรีดโดยทรอตสกีใน *M. Krygier*, 'Bureaucracy' in Trotsky's Analysis of Stalinism ใน M. Sawyer (ed), **Socialism and the New Class: Towards the Analysis of Structural Inequality within Socialist Societies**, Adelaide, Australasian Political Studies Association, 1978 หน้า 46-67.
33. ได้ความนี้จาก *C. Rakovsky* (1928), "Bureaucracy and the Soviet State". ใน I' Howe (ed), **Essential works of Socialism**, New York and London, Yale University Press, 1976 หน้า 370-82 และดู *Trotsky*, อ้างแล้ว, หน้า 102.
34. ดูข้อยกเว้นใน *M. Weber*, "Politics as a Vocation" 1918 ใน *Gerth & Mills*, อ้างแล้ว, หน้า 77-128.
35. *Trotsky*, อ้างแล้ว, หน้า 249.
36. อ้างแล้ว หน้า 50.
37. อ้างแล้ว หน้า 273-279.
38. อ้างแล้ว หน้า 280-82.
39. *Marx*, 1875, **loc. cit.** หน้า 18-19. *Lenin*, 1917, **loc. cit.** หน้า 305-07.
40. *Trotsky*, อ้างแล้ว หน้า 53-63 และ 240-41.
41. อ้างแล้ว หน้า 178-85.
42. อ้างแล้ว หน้า 144-53.
43. อ้างแล้ว หน้า 271.
44. *S. Huntington*, "Political Development and Political Decay", **World Politics**, Vol; XVII No. 3 1965. หน้า 386-430.
45. *Trotsky* อ้างแล้ว หน้า 249-54.
46. อ้างแล้ว หน้า 47.
47. *L. Trotsky*. "The USSR in War" 25 September 1939 ใน **In Defence of Marx-**

- ism: Against the Petty-Bourgeois Opposition, New York, Pathfinder Press, 1970 หน้า ๑ (ซึ่งทรงแสดงถึงความเป็นไปได้ของ "ระบบกรรมสิทธิ์รวมหมู่แบบรัฐกร") และใน หน้า 10-11 (ซึ่งทรงแสดงถึงเสถียรภาพของ Rizzi พร้อมกับเสนอทางเลือกระหว่าง "สังคมนิยม" หรือ "ความบ้าเดอน")
48. *Trotsky, The Revolution Betrayed* อังแกว, หน้า 255-56.
 49. *เหิงอาน* หน้า 241.
 50. *Stalin*, 1 February 1952. *loc. cit.* หน้า 37-42.
 51. *เหิงอาน* หน้า 39.
 52. *เหิงอาน* หน้า 40-41.
 53. *J.V. Stalin*, "Concerning the Errors of Comrade L.D. Yaroshenko", 22 May 1952 ใน *Stalin, Economic Problems...*, อังแกว หน้า 59-86.
 54. *เหิงอาน* หน้า 82-83, สตาลินใช้คำพูดรุนแรงกว่าเมื่อปี 1938 ดูเปรียบเทียบกับ *Stalin*, September 1938, *loc. cit.* หน้า 585-86.
 55. *Stalin*, 22 May 1952 อังแกว หน้า 89.
 56. ดูข้อถกเถียงใน *R. Rossanda*, "Mao's Marxism", *Socialist Register*, 1971 หน้า 53-80.
 57. ดู *N.S. Khrushchev*, 25 February 1956, in E. Crankshaw (ed), *Khrushchev Remembers*, London, André Deutsch, 1971, หน้า 559-618.
 58. "More on the Historical Experiences of the Dictatorship of the Proletariat". ใน *R. Bowie and J.K. Fairbank, (eds.), Communist China 1955-1959 Policy Documents with Analysis*, Cambridge, Mass-Harvard University Press, 1965 หน้า 267.
 59. ด้อยแถลงอันเป็นที่ขัติของ พ.ก.จ. เกี่ยวกับบทบาทของสตาลินได้กระทำเมื่อ 13 กันยายน 1963. ดู "On the Question of Stalin" ใน Peking Foreign Languages Press, 1965, *op. cit.* หน้า 117-38
 60. ผลงานที่อธิบายถึงประเด็นนี้ได้อย่างดีที่สุด ได้แก่ *H.F. Schurmann, Ideology and Organization in Communist China*, Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1966.
 61. ดู *Mao Zedong*, "On New Democracy" January 1946, *Selected Works*, Peking Foreign Languages Press 1965, Vol. II หน้า 339-84.
 62. ดู *Mao Zedong*, "On People's Democratic Dictatorship" 30 June 1949, *Selected Works*, อังแกว Vol. IV หน้า 411-24.
 63. เป็นต้นว่า CCP 8th Congress "Resolution on the Political Report of the Central Com-

- mittee" 27 September 1956, ใน Peking Foreign Languages Press, **Eight National Congress of the Communist Party of China**, Vol. I, 1956 หน้า 115-17.
64. เฝิงอิ่ง หน้า 126-29 และ *Mao Zedong*, "On the Correct Handling of Contradictions among the People" 27 February 1957, **Selected Works**, Peking Foreign Languages Press, 1977, Vol. V, หน้า 384-421.
65. *Mao Zedong*, "Interjections at Conference of Provincial and Municipal Committee Secretaries (Collected)" January 1957 ใน Joint Publications Research Service, **A Miscellany of Mao Tse-tung Thought** (91269-1 & 2), Springfield Virginia, 20 February, 1974 หน้า 49-50.
66. *Mao Zedong*, 27 February 1957, **loc. cit.**
67. ศ. *J.B. Starr*, "Conceptual Foundation of Mao Tse-Tung's Theory of Continuous Revolution", **Asian Survey** Vol. XI No. 6, June 1971 หน้า 610-28.
68. *Mao Zedong* "On Contradiction", August 1937, **Selected Works** อังแกว้ Vol. I หน้า 311-47.
69. ศ. *Xu Liqun (Hsu Li-ch' un)*, "Have We Already Reached the Stage of Communism", ใน Bowie and Fairbank, อังแกว้ หน้า 479-83.
70. ศ. *S. Schram*, "Mao Tse-tung and the Theory of the Permanent Revolution 1958-69", **The China Quarterly**, No. 46 1971 หน้า 221-44.
71. *Mao Zedong*, "Speech at Supreme State Conference" 28 January 1958, **Chinese Law and Government**, Vol. I No. 4 Winter 1968-69 หน้า 13-14.
72. ศ. *G. Young and D. Woodward*, "From Contradictions Among the People to Class Struggle: the Theories of Uninterrupted Revolution and Continuous Revolution", **Asian Survey**, Vol. XVIII No. 9 1978, หน้า 912-33.
73. CPSU 1961 อังแกว้.
74. เฝิงอิ่ง หน้า 73-75.
75. เฝิงอิ่ง หน้า 73.
76. CCP, 14 July 1964 อังแกว้.
77. *Mao Zedong*, "Instructions at a Discussion Meeting Attended by Some of the Delegates to the Second Session of the First Committee of the All China Federation of Industry and Commerce", 8 December 1956, ใน **Joint Publications Research Service**, อังแกว้ หน้า 40.
78. *Lenin*, 1917 อังแกว้ หน้า 00-01
79. อาจพบต้นฉบับซึ่งให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในความคิดของเหมาได้ ใน *Mao Zedong*, "Reading Notes on the Soviet Union's Political Economics". ใน **Joint Publications Research**

- Service, อ้างแล้ว หน้า 247-314. ประเด็นนี้ได้มีผู้วิเคราะห์ไว้ ดู R. Levy, "New Light on Mao", *The China Quarterly* No. 61, 1975 หน้า 75-117
80. *CCP*. 14 July 1964, หน้า 420.
81. Yao Wenyuan, "On the Social Basis of the Lin Piao Anti-Party Clique", *Peking Review*, No. 10, 7 March 1975, หน้า 5-10 และ Zhang Chunqiao, "On Exercising All-Round Dictatorship over the Bourgeoisie", *Peking Review*, No. 14, 4 April 1975 หน้า 5-11.
82. *CPSU*. 1961 อ้างแล้ว หน้า 87-89.
83. Lavigne, อ้างแล้ว หน้า 377.
84. ดูข้อสังเกตใน Evans. อ้างแล้ว หน้า 415-16.
85. ดู Lavigne. อ้างแล้ว หน้า 379-82.
86. คัดตัวอย่างจาก *Peking Review*, No. 6, 10 February 1978 หน้า 11-14 and *Peking Review*, No. 31, 4 August 1978, หน้า 6-15, No. 33, 18 August 1978, หน้า 11-19.
87. ดู *Peking Review*, No. 1. 6 January 1978 หน้า 16-19.

อดใจรออีกไม่นานนัก

บันทึกการสัมมนาเศรษฐศาสตร์การเมือง

50 ปีบนเส้นทางประชาธิปไตยไทย

ในรูปแบบพ็อคเก็ตบุ๊คสมบุรณ์แบบ

ฟรี! สำหรับสมาชิกวารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองปี 25

ถ้าท่านยังไม่ได้เป็นสมาชิกรีบสมัครด่วน